

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Dominika Křihová

**Parlamentní volby 1948 v českém dobovém
tisku**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Dominika Křihová**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Anotace

Bakalářská práce „Parlamentní volby 1948 v českém dobovém tisku“ pojednává o tom, jakým způsobem byly prezentovány volby do Národního shromáždění, které proběhly 30. května 1948, v českém dobovém tisku. Zkoumání je podroben stranický tisk Rudé právo, Svobodné slovo a Lidová demokracie, a to v období od 1. května 1948 do 30. června 1948. Metodou práce je historická srovnávací analýza, mediální obraz události v českém dobovém tisku je tedy porovnán s tím, co o ní uvádí odborná literatura z oblasti politické a mediální historie. Zmíněna je rovněž celková situace médií a stav cenzury v roce 1948.

Práce vychází z předpokladu, že právě v období okolo prvních nesvobodných voleb po komunistickém převzetí moci v únoru 1948 se muselo v dobovém tisku objevovat velké množství propagandistických útvarů (článků, obrázků, fotografií). Klade si tedy za cíl zjistit, zdali tomu tak skutečně bylo a prozkoumat nejrůznější způsoby propagandy, agitace a zastrašování, které se v dobovém tisku objevovaly. Na základě zjištěných poznatků se pak pokouší určit specifika pro jednotlivé listy.

Annotation

Bachelor thesis "Parliamentary elections 1948 in the Czech contemporary newspapers" is about how the National Assembly elections of 30th May 1948 were presented in the Czech contemporary press. The examination is subjected to partial newspapers Rudé Právo, Svobodné slovo and Lidová demokracie and comprehends the period from the 1th of May 1948 to the 30th of June 1948. The method used at this work is a historical comparative analysis, so the media picture of events in the Czech contemporary newspapers is compared with the literature of the political and media history concerning this topic. Also the overall situation of the media and state censorship in 1948 is mentioned.

Work is based on the assumption that it had to be especially this period around the first non-free elections after the communist takeover in 1948 that a large quantity of propaganda forms (articles, images, photos) was published in the contemporary newspapers. So it takes as its aim to find out, if that was the case, and to explore various methods of propaganda, agitation and intimidation that occurred in the contemporary press. Based on the findings it will then make efforts to determine the specifics of individual sheets.

Klíčová slova

Volby, tisk, propaganda, agitace, zastrašování, ideologie, komunismus

Keywords

Elections, press, propaganda, agitation, intimidation, ideology, communism

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Dominika Křihová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky.

1. Úvod	12
2. Parlamentní volby 1948 v odborné literatuře.....	14
2.1 Zrození komunistického totalitního režimu.....	14
2.2 Parlamentní volby 1948.....	15
2.3 Situace tisku v prvním roce komunistického režimu	18
2.4 Související události	20
2.4.1 Ústava 9. května ve vztahu ke svobodě slova	21
2.4.2 Jednání představitelů státu s církví římskokatolickou	23
3. Politické strany a jejich deníky	26
3.1 Československá strana socialistická a Svobodné slovo	26
3.2 Československá strana lidová a Lidová demokracie	28
3.3 Komunistická strana Československa a Rudé právo	31
4. Parlamentní volby 1948 v dobovém tisku	33
4.1 Články věnující se volbám a některé specifické útvary o volbách referující	33
4.2 Předvolební fotografie	34
4.3 Bílý lístek jako zrada národa a cesta k Mnichovu	36
4.4 Poučení emigranti se kajícně vrací z krutého západu	38
4.5 O nejlepší výsledek voleb	40
4.6 Věřící občan volí kandidátku Národní fronty	42
4.7 „Naše volby jsou demokratické“ aneb cesta k veřejné manifestační volbě	43
4.8 V den voleb radostně stvrdíme jednotu národa	46
4.9 Zahraniční tisk hodnotí volby v ČSR jako demokratické	48
5. Specifika jednotlivých listů při prezentování parlamentních voleb 1948	51
6. Závěr	54
Summary	55
Použitá literatura	56
Seznam obrázků	58

1. Úvod

O volbách se říká, že jsou „svátkem demokracie“. Platí to ovšem pouze za předpokladu, že probíhají v demokratickém režimu, v kterém si občané mohou zcela svobodně vybrat, pro jakou stranu se rozhodnou a nejsou ve výkonu svých volebních práv nějakým způsobem omezováni. Volby ovšem probíhají i v totalitních režimech, nejsou pak ale vyjádřením vůle obyvatelstva a způsobem demokratického rozhodování, nýbrž jsou připravovány za jiným účelem. Volby jsou totiž jedním z hlavních znaků demokracie a jejich uskutečňování napomáhá totalitnímu režimu k budování alespoň částečné image státu demokratického před svými občany a hlavně před ostatním světem. K tomuto cíli režim využívá rovněž dostupné prostředky propagandy nejčastěji prostřednictvím médií. Spojením těchto dvou prvků, tedy formálního uskutečňování voleb samých s jejich propagandou pečlivě budovaným pozitivním mediálním obrazem dochází ke zkonstruování od skutečnosti zcela odlišné a působivé reality.

Parlamentní volby, které proběhly v Československu v roce 1948, byly úplně první z řady nedemokratických voleb uskutečňovaných komunisty během totalitního režimu, který trval celých 40 let. Tento primát navíc v souvislosti se zmíněnou rolí voleb v nedemokratických režimech nás vede k předpokladu, že parlamentní volby 1948 provázela velmi silná mediální propaganda. Cílem této práce je zjistit zdali tomu tak skutečně bylo a prozkoumat způsoby, kterými byla mediální propaganda prováděna, tedy různé způsoby agitace a zastrašování, stejně tak jako podobu celkového mediálního obrazu těchto voleb. Námi použitá metoda bude historická srovnávací analýza, zaměříme se tedy na to, jakým způsobem dobový tisk prezentoval tuto událost ve srovnání s tím, co o ní uvádí odborná historická a politologická literatura. Porovnávat budeme rovněž způsob prezentování události z hlediska jednotlivých listů a pokusíme se nalézt specifické vlastnosti pro každý z nich. Sledovat budeme články v českých denících v období měsíc před událostí a měsíc po ní. Volby do Národního shromáždění ČSR se uskutečnily 30. května 1948. Námi sledované období tedy bude ohraničeno 1. květnem 1948 a 30. červnem 1948.

V teoretické části této práce si charakterizujeme parlamentní volby roku 1948 za pomoci současné odborné literatury. Zmíněny budou další dobové souvislosti a události, které těmto volbám bezprostředně předcházely, či po nich následovaly. Zamyslíme se i nad celkovým významem parlamentních voleb z roku 1948 v československých dějinách. Představíme si

rovněž prameny, s kterými budeme pracovat, tedy ústřední deníky politických stran. Vzhledem k tomu, že se budeme věnovat stranickému tisku, zmíníme i základní informace o politických stranách, které tento tisk vydávaly a jejich působení před únorem 1948 a po něm. Rozebírána bude rovněž situace médií v prvním roce komunistického režimu a způsob cenzurních zásahů, který ovlivňoval podobu psaní v dobovém tisku.

V praktické části se budeme věnovat jednotlivým periodikům a jejich způsobu prezentování této události. Pro zkoumání jsme zvolili následující deníky: *Rudé právo*, *Svobodné slovo* a *Lidovou demokracii*. Každý z těchto deníků byl ústředním orgánem jedné politické strany. *Rudé právo* vydávala Komunistická strana Československa, *Svobodné slovo* Československá strana socialistická (známá spíše ještě před svým přejmenováním jako Československá strana národně socialistická), na stránkách *Lidové demokracie* pak publikovala Československá strana lidová. V komparaci budeme postupovat tak, že si vymezíme jednotlivá dílčí témata, která je možné najít v rámci článků věnujících se volbám. Zmíněny budou metody předvolební agitace i zastrašování, přičemž opomenuta nebude ani zahraničně-politická dimenze. V poslední části práce se pak pokusíme o srovnání způsobu, jakým každý z deníků prezentoval parlamentní volby 1948.

2. Parlamentní volby 1948 v odborné literatuře

2.1 Zrození komunistického totalitního režimu

Parlamentní volby v květnu 1948 byly jakousi finální tečkou za procesem převzetí veškeré moci komunisty v Československu. Tento proces začal v podstatě již po skončení druhé světové války, kdy začal být v československé společnosti a stejně tak u její politické reprezentace jasně patrný příklon k levicové orientaci. Nejdříve se však projevoval mírně v podobě zvyšování státních zásahů do ekonomiky a znárodnování velkých podniků. S těmito kroky zpočátku souhlasily všechny tehdejší politické strany zastoupené v Národní frontě.¹ Zde je důležité podotknout, že v této době se „všechny politické strany Národní fronty hlásily k různým formám socialismu či zvýrazňovaly svou orientaci na sociální stát a odmítaly liberální kapitalismus“² Mocenské ambice komunistů byly dále značně posíleny výsledky parlamentních voleb z roku 1946, které KSČ vyhrála a zajistila si tak ty nejvýznamnější pozice v státním aparátu (mimo jiné důležitý resort ministerstva vnitra). Volbami posílení komunisté začali postupně stupňovat své požadavky např. na další vlnu znárodnování. S dalším prohlubováním zásahů státu do ekonomiky už ovšem většinou ostatní vládní strany nesouhlasily. Rozpory ve vládě se začaly zostřovat, strany přestávaly být schopné dosáhnout dohody. Vyvrcholením celé situace byla vládní krize v únoru 1948. 20. února ministři z demokratických stran podali na protest proti praktikám komunistického ministra vnitra³ demisi. „Předpokládali původně, že po demisi tří stran Národní fronty bude premiér K. Gottwald donucen podat demisi celé vlády. Prezident se ocitne v situaci 'demokracie v nesnázích', jmenuje úřednickou vládu bez komunistů, která dovede zemi k parlamentním volbám, jež skončí prohrou KSČ a sestavením nové řádné vlády bez komunistů.“⁴ Situace však nechtěně předsedovi Komunistické strany Klementu Gottwaldovi spíše nahrála. Uviděl v ní příležitost k převzetí moci, k tomuto cíli použil prostředků manifestace síly a násilného postupu. Byly vytvořeny revoluční akční výbory Národní fronty. Ty spolu s v té době

¹ V systému Národní fronty měla každá parlamentní strana účast na vládě, neexistovala tedy dichotomie „vláda-opozice“

² RATAJ, J.: *KSČ a Československo I*. Praha: VŠE, 2003, s. 15, ISBN 80-245-0642-4

³ Odvolání z funkce 8 nekomunistických obvodních velitelů SNB. Komunisté postupně dosazovali na velitelská místa v rámci SNB své straníky již od roku 1946, významný vliv také získali nad částí československé armády

⁴ tamtéž, s. 59

komunistům již z většinové části nakloněným Sborem národní bezpečnosti pronikaly na národní výbory, do sekretariátů politických stran a na ministerstva a obsazovaly je. Zatykáni byli komunističtí odpůrci. „*Akční výbory se na několik týdnů staly určující politickou silou v zemi. S jejich pomocí KSČ prováděla čistky ve všech oborech politického, hospodářského a společenského života. Existence těchto orgánů postrádala faktickou oporu v legislativě, působily prostě jako revoluční nástroj nové politické moci.*“⁵ Po pěti dnech od začátku krize došlo k zlomovému okamžiku. Prezident se rozhodl, že demisi nekomunistických ministrů přijme, vládu později doplnili noví ministři navržení Gottwaldem. 25. únor 1948 se tak stal „*dnem zániku československé pluralitní demokracie*“.⁶

2.2 Parlamentní volby 1948

Česká odborná historická a politologická literatura se ve vztahu k zrození totalitního komunistického režimu v Československu zabývá hlavně právě popsányi únorovými událostmi. Rozebírány bývají často také parlamentní volby v roce 1946, hlavně proto, že ještě měly opravdu charakter svobodných voleb a o vítězství KSČ je tak nutné říci, že bylo skutečným projevem vůle obyvatelstva. To už se ovšem o parlamentních volbách, které proběhly v květnu 1948, podotknout nedá. Jak už jsme si rozebrali v předchozím oddílu, událostí, od které začínáme vnímat český politický systém jako nedemokratický je komunistický převrat v únoru 1948. Následující období je dobou tuhé stalinizace, persekucí, vytváření atmosféry strachu a utužování komunistické moci nad nejrůznějšími oblastmi společenského života, které trvá zhruba až do poloviny 50. let.

Politické strany i jejich tiskové orgány, tak, jak se s nimi setkáváme v květnu 1948, už vůbec nefungují způsobem, jak je v parlamentní demokracii běžné, tedy neprezentují různé kritické názory a nevymezují se ostře proti sobě navzájem. Místo toho vyjadřují podporu vládě. Parlamentní volby roku 1948 tak už nemají s klasickou soutěží politických stran nic společného. „*Volby získaly plebiscitní charakter, neboť nebyl zajištěn výběr nejméně ze dvou navzájem si konkurujících možností.*“⁷ KSČ totiž vytvořila jednotnou kandidátku Národní

⁵ KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004, s. 22, ISBN 80-7277-212-0

⁶ RATAJ, J.: *KSČ a Československo I*. Praha: VŠE, 2003, s. 61, ISBN 80-245-0642-4

⁷ RATAJ, J.: *KSČ a Československo I*. Praha: VŠE, 2003, s. 78, ISBN 80-245-0642-4

fronty, a to tím způsobem, že pro sebe si předem určila 70 % mandátů a s ostatními politickými stranami vyjednala, že obdrží po 10 %.⁸ Voliči tak měli možnost hlasovat pro ni, nebo na znamení nesouhlasu vhodit bílý lístek. Jak se ovšem dozvíme v praktické části této práce, od tohoto rozhodnutí byl volič odrazován v každém ze zkoumaných dobových tisků dosti drastickými způsoby. Zajímavé je, že ještě v březnu 1948 uvažovalo komunistické vedení o tom, že politické strany budou na českém území kandidovat samostatně.⁹ 5. dubna nakonec padlo rozhodnutí o vypsání jednotné kandidátky. Karel Kaplan, z jehož publikace *Československo v letech 1948 – 1953* jsme zde již několikrát citovali, k tomu uvádí, že hlavní příčinou této změny byl odhad volebních výsledků, který provedly okresní a krajské orgány KSČ. Podle něj prý KSČ mohla očekávat volební zisk okolo 58 – 59 %, což k obhájení její pozice a manifestaci síly a všespolečenské podpory nebylo shledáno jako dostatečně reprezentativní.

Kromě jednotné kandidátky bylo dalším důvodem, proč tyto volby nemůžeme vnímat jako svobodné a demokratické, zrušení povinnosti hlasovat tajně, které vycházelo z nového volebního zákona. V konečném efektu to umožnilo „*masové užití způsobu veřejné manifestační volby*“¹⁰ To znamená, že sice zůstala možnost hlasovat tajně, ale málokdo ji využil, protože byla jasným signálem, že volič nejspíš hlasuje bílým lístkem. Kromě dobové propagandy horující proti těm, kdo by využili možnosti odevzdání bílého volebního lístku, však KSČ přistoupila k ještě tvrdším metodám. Jakékoli projevy či agitace proti jednotné kandidátce stíhala Státní Bezpečnost. „*Jen v Praze bylo zatčeno kolem tří set občanů. V řadě obcí vyhlásili komunističtí funkcionáři veřejné volby, na mnoha místech zjišťovali, kdo nevolil jednotnou kandidátku a tyto lidi pak perzekvovali v zaměstnání.*“¹¹ Nejrůznějších letáků vyzývajících k volbě proti vládní kandidátce se ovšem právě před volbami objevilo docela dost. Nabízely například také překlady článků ze zahraničního tisku. Jejich dosah byl ovšem velmi omezený. Volební výsledky nakonec dopadly následujícím způsobem: pro jednotnou kandidátku hlasovalo v Čechách 87,12 % občanů, na Slovensku pak 84, 91 %. 10 % voličů

⁸ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 41, ISBN 80-86569-77-2

⁹ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 41, ISBN 80-86569-77-2

¹⁰ RATAJ, J.: *KSČ a Československo 1*. Praha, VŠE, 2003, s. 78, ISBN 80-245-0642-4

¹¹ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 41 ISBN 80-86569-77-2

využilo možnosti vhodit bílý listek¹². Současná odborná literatura však uvádí, že s výsledky voleb bylo manipulováno.¹³

Potenciální opoziční silou, od které bychom mohli očekávat, že bude nějakým způsobem vystupovat proti komunistickému režimu a způsobu, kterým byly provedeny volby 1948, by mohl být parlament. Co se ovšem parlamentu týče, tak o tom už KSČ v této době věděla, že je zcela pod její kontrolou. Po únoru 1948 ještě po určitou dobu působil parlament ve svém složení, tak jak bylo zformováno po volbách v roce 1946.¹⁴ Postupně zde však komunisté začali stupňovat svůj tlak. Vybraným poslancům z nekomunistických politických stran byla zaslána výzva, aby „*podporovali obrozenou Národní frontu a stali se jejími členy. Výzvu obdrželo 229 poslanců, z nich pouze tři ji odmítli podepsat. Naopak se hlásili poslanci, kteří výzvu nedostali. Pro programové prohlášení vlády hlasovalo 11. března 1948 všech 230 přítomných poslanců.*“¹⁵ Všichni přítomní poslanci hlasovali také pro komunistickou Ústavu v květnu 1948, která deklarovala jako cíl společnosti vybudování socialismu. Žádný z nich už se následně neodvážil proti vládě veřejně vystoupit.

Samotným parlamentním volbám 1948 bývá v odborné literatuře ponechán jen skrovný odstavec. Je tomu tak hlavně díky těm jejich aspektům, které jsme si rozebrali v předchozím oddílu. Z uvedených důvodů tyto volby už žádným způsobem nemohly změnit nastartovaný vývoj, byly pouze první z řady voleb, které se následně během čtyřicetiletého komunistického režimu odehrávaly podle podobného scénáře. V podstatě byly hlavně manifestací síly vládnoucí komunistické moci, utvrzením se v tom, že občané si nedovolí odporovat vůli strany a budou hlasovat, tak, jak je vybízí všudypřítomná propaganda. Komunistická moc si tak mohla poprvé vyzkoušet dopad svého působení, jehož věrnou součástí bylo i zastrašování, na samotné občany.

¹² RATAJ, J.: *KSČ a Československo 1*. Praha: VŠE, 2003, s. 78, ISBN 80-245-0642-4

¹³ Např. RATAJ, J.: *KSČ a Československo 1*. Praha: VŠE, 2003, ISBN 80-245-0642-4, KAPLAN, K.:

Československo v letech 1948-1953. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, ISBN 80-86569-77-2

¹⁴ Problematika poúnorového parlamentu zpracována podle: KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, ISBN 80-86569-77-2

¹⁵ tamtéž, s. 40

2.3 Situace tisku v prvním roce komunistického režimu

Po uvedení historických a politických souvislostí se zaměříme na situaci tisku v prvním roce komunistického režimu. Jak už bylo zmíněno, již v období před únorem 1948 měli komunisté pod kontrolou řadu důležitých mocenských struktur. Kromě ministerstva vnitra a Sboru národní bezpečnosti, to bylo dále také poměrně klíčové ministerstvo informací. To mělo přímý vliv na podobu prováděné cenzury.¹⁶ I když před druhou světovou válkou existovala praxe preventivní cenzury, v roce 1945 se k ní politické strany už nevrátily. To ovšem neznamenal, že nedocházelo k zásahům proti tisku. Neexistence oficiálního cenzurního úřadu s přesně kodifikovanými pravomocemi nahrávala komunistickému ministru informací Václavu Kopeckému, který tak mohl určité méně viditelné zásahy dělat podle své vůle a ve prospěch komunistické strany. Zástupci ostatních nekomunistických stran si byli těchto zásahů dobře vědomi a tak od určité doby volali po zavedení nějaké přesně kodifikované formy cenzury, která by mohla svévolným zásahům zabránit. Toho se jim zprvu pro odpor komunistů dosáhnout nepodařilo.

Změna nastala na podzim roku 1947, kdy komunisté svůj postoj změnili. V nastavení cenzury podle svých vlastních potřeb viděli příhodný prostředek jak účinněji zasahovat proti nekomunistickým stranám a kritickým hlasům oponentů. V prosinci 1947 byl komunisty ustaven kontrolní odbor tiskového oddělení ministerstva informací, který měl pracovat v součinnosti se Státní bezpečností a provádět dodatečnou cenzuru v následujících bodech: dvouletý hospodářský plán, štvání proti slovanským národům, otázky zásobovací a vyživovací, základní linie vnitřní a zahraniční politiky, věci obrany státu. „*Sledované oblasti byly vymezeny tak široce, že se mohly podle politické úvahy týkat všech vládních rozhodnutí a umožňovaly stíhat každou kritickou výtku či nesouhlas s postojem vlády a ministrů.*“¹⁷ Tato podoba cenzury teprve začínala přecházet do praxe, když došlo ke komunistickému převzetí moci v únoru 1948.

¹⁶ Cenzura v Československu zpracována podle: KAPLAN, K., TOMÁŠEK, D.: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Praha: Edice sešity ÚSD, svazek 22, 1994, ISBN 80-85270-38-2

¹⁷ KAPLAN, K., TOMÁŠEK, D.: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Praha: Edice sešity ÚSD, svazek 22, 1994, s. 11, ISBN 80-85270-38-2

Únor 1948 zcela změnil dosavadní pořádky. Komunisté mohli začít uplatňovat svou moc nad tiskem jiných stran zcela nepokrytě. Prvním krokem byla činnost akčních výborů, které v únorových dnech i několika následujících týdnech prováděly v nejrůznějších profesních i jiných organizacích očistu od nepohodlných osob, potenciálních nebo skutečných odpůrců rodícího se totalitního režimu. V případě českého tisku tuto očistu prováděl Akční výbor Svazu českých novinářů, který již 25. února vyloučil z profesní organizace sedmnáct novinářů, v průběhu března pak dalších sto.¹⁸ Vyloučení ze Svazu novinářů pak mělo kromě nemožnosti uslyšet z novin také kritické hlasy k únorovým událostem i další zcela zásadní důsledek pro novináře samotné. Vykonávat toto povolání totiž podle zákona o postavení redaktorů a o Svazech novinářů přijatého už v roce 1947 směl pouze člen této profesní organizace. Vyloučení novináři tak již neměli možnost dále publikovat.¹⁹

Již před únorem 1948 komunisté pronikali do ostatních politických stran a zakládali tu své levé frakce (tzv. páté kolony). Tato taktika se jim pak vyplatila právě v únorových dnech, kdy „*národně socialistické, lidovecké a slovenské demokratické sekretariáty neměly vliv ani na své tiskové orgány – Svobodné slovo, Lidovou demokracii, Čas ani na své členy a stoupence*“²⁰ Vliv nad stranickými tiskovými orgány pak tyto strany ztratili úplně po únorových událostech, kdy komunisté „*zcela ovládli kontrolu sdělovacích prostředků. Většina titulů tisku nekomunistických stran byla zastavena, s výjimkou ústředních deníků a tisku pro funkcionáře...V průběhu roku 1948 získal rozhodující slovo při řízení veškerého tisku a vydávání závazných směrnic tiskový odbor Ústředního výboru KSČ.*“²¹

Praxe fungování tiskového odboru ÚV KSČ probíhala tak, že dodával jednotlivým redakcím závazné politické směrnice a posléze kontroloval, jak tyto směrnice redakce dodržují. V případě určité nespokojenosti s obsahem listu nebo pochybností nad tím, zdali je šéfredaktor listu vůči režimu zcela loajální, pak měnil vedení těchto novin. Tisk byl regulován

¹⁸ KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, Libri, 2004, s. 36, ISBN 80-7277-212-0

¹⁹ BEDNAŘÍK, P., CEBE, J.: *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie, roč. 53 (2008), č. 1 - 4, s. 55. Dostupný z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/389_bednarik_cebe_1948-1950.pdf

²⁰ RATAJ, J.: *KSČ a Československo 1*. Praha: VŠE, 2003, s. 60, ISBN 80-7185-802-1

²¹ BEDNAŘÍK, P.: *Český tisk v letech 1945 – 1948* (on-line). Dostupný z: publication.fsv.cuni.cz/attachments/385_bednarik_1945-1948.pdf

rovněž množstvím ekonomických prostředků, které měl na své vydávání.²² V Československé republice byl po skončení druhé světové války problémem s nedostatkem papíru, ten přidělovalo jednotlivým redakcím ministerstvo informací v čele s Václavem Kopeckým. Z centra byl určován rovněž náklad jednotlivých listů, počet stran a cena, za kterou mohly být prodávány. Již před únorem 1948 měla tedy komunistická strana v rukou silný mocenský nástroj, jak regulovat tisk za pomoci přidělení či nepřidělení potřebných zdrojů. Tato praxe pokračovala i po únoru. V květnu 1948 bylo dále rozhodnuto o znárodnění tiskáren a komunisté tak mohli zcela rozhodovat o tom, co vůbec bude vytištěno. Ekonomická situace tisku byla nakonec dořešena tak, že tisk byl v podstatě financován ze státního rozpočtu. „*V plánovaném hospodaření bylo snadné převést média do rozpočtové sféry, a tak dosáhnout toho, že ekonomická soběstačnost přestala být kritériem funkčnosti jejich chování.*“²³ Tisk se tak postupně začal redukovat na pouhý nástroj propagandy a jeho funkce na ideově výchovnou. Samostatný cenzurní orgán pod názvem Hlavní správa tiskového dohledu byl ovšem ustaven až v roce 1953.

2.4 Související události

Parlamentním volbám v roce 1948 předcházela a bezprostředně po nich následovala řada významných událostí, z nichž ty, které mají větší vliv na námi zkoumanou problematiku, si v následující části přiblížíme. 9. května 1948 byla schválena již zmiňovaná ústava. Tuto ústavu prezident Beneš, který se odstěhoval po komunistickém únorovém převratu z Pražského hradu do Sezimova Ústí, nepodepsal. Dále ještě před parlamentními volbami avizoval, že hodlá abdikovat. To následně učinil 7. června 1948. Na post prezidenta byl poté 14. června 1948 Národním shromážděním zvolen předseda KSC Klement Gottwald.

Předvolební období i období po volbách také provázela jednání státu s církví římskokatolickou, v rámci těchto jednání se komunistům podařilo zneutralizovat postavení

²² BEDNAŘÍK, P., CEBE, J.: *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie, roč. 53 (2008), č. 1 - 4. Dostupný z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/389_bednarik_cebe_1948-1950.pdf

²³ BEDNAŘÍK, P., CEBE, J.: *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie, roč. 53 (2008), č. 1 - 4, s. 55. Dostupný z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/389_bednarik_cebe_1948-1950.pdf

církve jako možné opoziční síly. Naopak církvi se podařilo podstatnějších konkrétních výsledků vyjednávání se zástupci moci dosáhnout až 11. června 1948. Komunistická moc tak měla pod kontrolou už všechny relevantní mocenské struktury.

2.4.1 Ústava 9. května ve vztahu ke svobodě slova

Jako jeden z hlavních úkolů při poválečné obnově státu bylo považováno sepsání nové ústavy. O to se mělo postarat Národní shromáždění ve složení vzešlém z parlamentních voleb 1946, tzv. Ústavodárné národní shromáždění. Novou ústavu se však do komunistického převratu v roce 1948 přijmout nepodařilo, vyjednávání o její podobě provázely bouřlivé diskuze mezi zástupci jednotlivých politických stran: „*předmětem sporu se stávaly snad všechny formulace*“²⁴.

Ústava, která byla přijata 9. května 1948 už tedy měla takovou podobu, která vyhovovala právě komunistům. V preambuli měla zakotven jako cíl budování socialismu: „*My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnutí vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu.*“²⁵ Ještě ale neobsahovala paragraf o vedoucí úloze Komunistické strany Československa.²⁶ Z hlediska dělby moci i uvedených základních občanských práv a svobod nebyla tato ústava příliš odlišná od ústav demokratických států, zachovávala řadu principů typických pro pluralitní parlamentní demokracii.²⁷ V jednotlivých ustanoveních však velmi často odkazovala na to, že dojde k dalším upřesněním prostřednictvím později přijatých zákonů. Ty pak smysl demokratických ustanovení do značné míry převracely.

Příkladem mohou být právě parlamentní volby 1948. Volba jednotné kandidátky byla zavedena přijetím zákona č. 75/1948 Sb. o volbách do Národního shromáždění, který tak

²⁴ KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004, s. 52, ISBN 80-7277-212-0

²⁵ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: Ústava československé republiky. Dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

²⁶ Tento paragraf se objevil až v ústavě z roku 1960

²⁷ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994, s. 35 – 36, ISBN: 80-7175 -077-8

odporoval ustanovení o demokratických volbách. V ústavě zaručená dělba moci rovněž nebyla v realitě dodržována, protože o všem důležitém se rozhodovalo přímo z mocenského centra KSČ. „*Ústava 9. května je příkladem přímo flagrantního rozporu mezi ústavním textem, zákony a právní praxí. Právě v letech účinnosti této ústavy (zvláště v období 1949 – 1953) se vytvořilo vědomí, dodnes ovlivňující negativně nejen širší veřejnost, ale i nejednoho z politických představitelů, že ústavní text a sociální a politická realita jsou dvě zcela odlišné kategorie. Význam ústavy a ústavnosti prudce poklesl.*“²⁸

Co se týče občanských práv a svobod ve vztahu k námi probírané problematice, ústava zaručovala svobodu projevu a svobodu tisku. V případě svobody projevu nalezneme ustanovení odkazující na zákon v § 20, kde je uvedeno, že „*právo uvádět své názory a výsledky tvůrčí duševní činnosti je zaručeno, ovšem může být omezeno se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu*“.²⁹ Taková formulace samozřejmě nabízela spoustu možností jak v praxi svobodu projevu omezovat. V případě svobody tisku, byl ústavní text popřen zcela, protože se v něm mluví o zákazu předběžné cenzury, která byla prováděna po většinu doby existence komunistického režimu.

Podle ústavy měl dále zákon stanovit, kdo bude mít právo vydávat periodický tisk a za jakých podmínek. Stěžejní podmínkou uvedenou přímo v ústavě pak bylo, aby tisk nebyl vydáván za účelem generování zisku.³⁰ Pro celé jaro roku 1948 bylo jinak charakteristické přijímání celé řady zákonů v oblasti kulturní sféry (divadelní zákon, zákon o hudební a artistické ústředně, zákon o československém státním filmu, zákon o postátnění československého rozhlasu, zákon o znárodnění polygrafických podniků), které umožnily komunistům další účinnou regulaci v této oblasti. Celý proces byl ovšem prezentován pouze jako pokračování tzv. demokratizace kultury, ke které se začalo směřovat už v roce 1945. „*Rychlé uskutečňování záměrů předchozí vlády z roku 1946 se mělo stát důležitým znakem kontinuity s předúnorovým*

²⁸ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994, s. 36, ISBN: 80-7175 -077-8

²⁹ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: *Ústava československé republiky*. Dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

³⁰ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: *Ústava československé republiky*. Dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

vývojem...přijaté kulturní zákony se staly především odrazovým můstkem ke hlubší strukturální proměně české kultury.“³¹

2.4.2 Jednání představitelů státu s církví římskokatolickou

Poslední potenciální opoziční silou, kterou komunistická moc v období parlamentních voleb 1948 ještě zcela pod kontrolou neměla, byla církev římsko-katolická. Jednání vlády s představiteli církve probíhala právě v předvolebním období a pokračovala i po volbách.³² Komunisté si byli vědomi, že v situaci kdy okolo 76 % obyvatelstva se hlásilo ke katolicismu,³³ by případné vyhrocení vztahu mezi nimi a církví mohlo oslabit ne-li přímo ohrozit jejich pozice. Aby výsledek nadcházejících voleb utvrdil jejich mocenské postavení a co nejvíce manifestoval podporu obyvatelstva, vyvíjeli komunisté právě před volbami zvýšené snahy k tomu, aby získali oficiální souhlas s nastolenou politickou linií od církve a jejích hodnostářů, této potenciálně podstatné opoziční síly. Církev v těchto jednáních zase zastupovala své zájmy. Už po skončení války v roce 1945 se totiž církev dostala do svízelné pozice v rámci lidově-demokratického zřízení. Některé vládní reformy prosazované zejména komunisty ve smyslu snah o sociální stát pak šly zcela proti jejím zájmům. Jednalo se zejména o znárodnění zemědělské půdy, z níž značná část patřila církvi a o zestátnění církevních škol. Církev svůj nesouhlas s těmito reformami dávala do února 1948 jasně najevo v podobě protestů adresovaných vládě i manifestačních schůzí, negativně o těchto plánovaných reformách psala také Lidová demokracie. Církvi se tak podařilo vládní plány dočasně pozdržet. Po únoru 1948 však byly navzdory těmto snahám oba zákony schváleny, v následných jednáních tak bylo pro zástupce církve možné pouze vyjednávání o možných výjimkách ze zákona než o radikální změně.³⁴

Jednání byla významná nejen ve smyslu řešení konkrétních otázek, ale také proto, že se tu poprvé dostala komunistická moc a církev do přímé interakce, která byla určující pro další

³¹ KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004, s. 40, ISBN 80-7185-802-1

³² Zpracováno podle: KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN: 8085270226

³³ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 5, ISBN: 8085270226

³⁴ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN: 8085270226

vývoj jejich vztahů a nalézání způsobů dalšího soužití. Na obou stranách byli jak stoupenci možných kompromisů, tak zastánci názoru, že přímému konfliktu se vyhnout nedá. Do formování vztahů církve a komunistů dále vstupovaly i další velmi podstatné vnější činitele. Byl jimi na jedné straně Vatikán, který se stavěl proti zmíněným reformám a socialismu obecně, a na druhé straně Sovětský svaz, kdy „*Informační byro KS už na své ustavující schůzi v září 1947 prohlašovalo církev a Vatikán za nepřítel.*“³⁵ Právě díky nejednotnému postoji uvnitř obou skupin a silným tlakům zvenčí podléhala tato jednání častým změnám postojů na obou stranách. „*Představitelé církve ani představitelé moci nevystupovali po únoru 1948 s přesněji vymezenou koncepcí vzájemných vztahů. Ta se utvářela v každodenní praxi, případ od případu.*“³⁶

Kromě kladného vyjádření k volbě jednotné kandidátky požadovali komunisté po církevních hodnostářích i souhlas s politickou kandidaturou kněží. Řadu z nich totiž získali jako členy své strany a hodlali je nechat kandidovat s očekáváním, že to posílí důvěru katolíků v politický režim. Bez souhlasu církevních hodnostářů však těmto kněžím po volbách hrozila následná církevní exkomunikace, což by naopak zpětně poškodilo komunistickou moc a manifestační výsledek dosažený ve volbách. I když ze začátku vypadal přístup obou stran tak, že mohlo být oboustranně dosaženo některých kompromisů, právě díky vnějším tlakům a nejednotnosti v přístupu se jednání začala v posledním měsíci před volbami přiosťrovat a blokovat. Rozhovory byly přerušeny pět dní před volbami, kdy přes nátlak Alexeje Čepičky, který zastupoval Národní frontu, se pražský arcibiskup Josef Beran a jím svolaná biskupská konference rozhodli suspendovat kněze a zároveň bývalého ministra Josefa Plojgara v případě, že skutečně bude kandidovat. Čepička „*zásah proti Plojharovi označil za útok proti vládě a "my z toho musíme vyvodit důsledky"*“³⁷, stanovisko církevních hodnostářů však ani touto hrozbou nezměnil. Komunistům se nakonec nepodařilo získat ani předvolební oficiální kladné vyjádření církve ve prospěch jednotné kandidátky ani výjimek ze zákazu kandidatury kněží. „*Nepatrný výsledek a politický zisk během jednání s církví posiloval příznivce radikálního řešení církevní otázky a rozmnožoval jejich řady.*“³⁸

³⁵ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 23, ISBN: 8085270226

³⁶ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk 1993, s. 24, ISBN: 8085270226

³⁷ Tamtéž, s. 35

³⁸ Tamtéž, s. 41

Církev, která měla v předvolebních jednáních s komunisty možnost vydobýt si určité ústupky, si tak nakonec svou pozici spíš zhoršila. Díky tomu, že s komunisty v předvolební době vyjednávala, bylo zároveň kontraproduktivní, aby proti nim nějak vystupovala. Komunistům se tak podařilo zneutralizovat její možný opoziční vliv. Což byl v podstatě i jeden z cílů, pro jejichž dosažení byli v předvolební době ochotni činit ústupky. K dalším ziskům na straně komunistů se dá připočítat i fakt, že během jednání vykryštovala rozdílnost z hlediska přístupu uvnitř církevní hierarchie a někteří nižší kněží se tak postavili proti církevním hodnostářům a ve prospěch komunistů. Co se týče konkrétních ústupků, které si církev vydobyla, nenalezneme mezi nimi nějaké podstatnější. Komunisté například sice povolili zápis do církevních škol, nevnímali jej ovšem jako něco zavazujícího pro jejich další existenci. Co se týče církevní půdy, dosáhli církevní hodnostáři dále pouze předběžného souhlasu s návrhy na řešení této otázky.

3. Politické strany a jejich deníky

Před samotným rozbohem parlamentních voleb 1948 v dobovém tisku si nejdříve představíme zdroje, s kterými budeme pracovat. Budeme se věnovat tzv. stranickému tisku, tedy deníkům vydávaným politickými stranami. V demokratickém režimu se od stranického tisku očekává určitá rozdílnost v prezentování skutečností pramenící z odlišného ideologického přístupu jednotlivých politických stran. Jak jsme si ovšem vysvětlili, český stranický tisk po únoru 1948 již mohl prezentovat události pouze z pohledu jedné ideologické doktríny a ve prospěch jediné mocenské skupiny. Bylo tomu tak jednak kvůli poúnorovému personálnímu obsazení redakcí (čistky zbavili redakce odpůrců strany, na jejich místa byli dosazeni loajální redaktoři), dále vzhledem k fungování cenzury (závazné politické směrnice dodávané tiskovým odborem ÚV KSČ) a v neposlední řadě díky všudypřítomnému zastrahování. Jako možná opozice přestal fungovat nejen stranický tisk, ale i politické strany samy. Z jejich středu bylo vyloučeno obrovské množství členů. Ti zbylí, vůči režimu loajální či přímo komunisty dosazení, se od předúnorového vedení svých stran distancovali a ve svém stranickém tisku je pak veřejně odsuzovali. V rámci zrušení řady tiskovin komunisty po únoru 1948 byl každé politické straně ponechán pouze jeden ústřední deník, pro všechny další stranické časopisy a noviny nebyla znovu vydána potřebná povolení.³⁹

3.1 Československá strana socialistická a Svobodné slovo

První z nekomunistických stran, jejímž deníkem se budeme zabývat, je Československá strana socialistická. Jedná se o dřívější Československou stranu národně socialistickou, jejíž název byl změněn 29. února 1948 komunisty.⁴⁰ Tato strana byla součástí vládních koalic již za první republiky, během 2. světové války se velká část jejích členů zapojila do občanského národního odboje, někteří bývalí činitelé strany byli přímo součástí londýnského prozatímního státního zřízení. V roce 1945 byla jednou ze stran, které bylo povoleno obnovení. Obnovená strana se pak v období let 1945 – 1948 stala druhou nejsilnější politickou stranou po Komunistické straně Československa. To a navíc ještě fakt, že v tomto období často

³⁹ : KAPLAN, K., TOMÁŠEK, D.: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Edice sešity ÚSD, Praha: svazek 22, 1994, s. 13, ISBN 80-85270-38-2

⁴⁰ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, ISBN: 80-7239-179-8

vystupovala proti komunistickým záměrům a praktikám (ať už na půdě parlamentu, či ve svém tiskovém orgánu *Svobodném slovu*), ji vyprofilovalo „v nejvýraznějšího protivníka československých komunistů na jejich cestě za mocenským monopolem“.⁴¹

Jak už plyne z názvu této strany, národní socialisté prosazovali socialismus stejně jako komunisté a to je řadí mezi tzv. socialistické strany. Jejich vize socialismu se však od té komunistické lišila. Prosazovali specifickou podobu českého socialismu, který by nebyl založen na třídním principu. „*Socialismus národních socialistů byl spíše komplexem důležitých sociálních a hospodářských reforem s cílem budovat sociálně spravedlivý a demokratický režim.*“⁴² Národní socialisté tedy byli pro znárodňování ovšem pouze do určité míry, protože chtěli zachovat pluralitu hospodářského vlastnictví. Ve svém programu z roku 1947 už požadovali ukončení znárodňování a zdůrazňovali nutnost rozvoje soukromého sektoru. Důležitý byl v jejich programu rovněž důraz na vlastenectví. Tradičně se orientovali na městskou inteligenci, tzv. malého městského člověka, po válce však prosazovali i zájmy drobných a středních zemědělců.⁴³

V únoru 1948 byla strana zbavena svého dřívějšího vedení, někteří vedoucí činitelé se uchýlili do exilu, jiní byli vězněni. Strana, která měla na začátku roku 1948 na 623 000 členů, jich měla v říjnu 1948 kolem 1200.⁴⁴ Mohl za to kromě vylučování ze strany na základě rozhodnutí akčních výborů i masivní odliv části členů do KSČ. Jako součást Národní fronty pak musela strana uskutečňovat vládní politiku a prosazovat budování socialismu po sovětském vzoru.

Ústředním tiskovým orgánem národních socialistů bylo v poválečném období *Svobodné slovo*. Ještě před únorem 1948 bylo pro tento list typické, že na záměry a praktiky komunistů reagoval značně kriticky a neváhal se s nimi pouštět do ostrých polemik. Po únoru 1948 ovšem, stejně jako Československá strana socialistická sama, stál za politikou vlády a šířil

⁴¹ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1143, ISBN: 80-7239-179-8

⁴² Tamtéž, s. 1145

⁴³ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, ISBN: 80-7239-179-8

⁴⁴ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1272, ISBN: 80-7239-179-8

komunistickou propagandu. *Svobodné slovo* mělo ve všední den 6 až 8 stran a prodávalo se za 1,50 Kč. Mnohem obsáhlejší bylo nedělní vydání, které vycházelo pod názvem *Nedělní svobodné slovo* a sestávalo až ze 14 stran, přičemž jeho cena byla 2,50 Kč. Specifické bylo pro nedělní vydání rovněž užití červené barvy do tisku, během týdne vycházel deník pouze v černobílém provedení. První strana listu obsahovala nejdůležitější zprávy dne a úvodník, na druhé straně bychom pak kromě dalších i zahraničních zpráv našli rubriku věnující se kultuře a sloupek *Z naší strany*. Ten obsahoval informace pro členy strany o ohlašovaných schůzích. Třetí strana vždy zahrnovala jeden analytičtější článek věnující se většinou nějaké zajímavosti ze světa vědy a techniky a také čtení na pokračování. Pravidelnou rubrikou třetí strany byly *Záznamy: doba, lidé země*, kde si čtenář mohl přečíst krátké zprávy ze světa, které měly většinou charakter zajímavostí. Čtvrtá strana byla věnována inzerci, stejně tak jako část páté strany, která dále obsahovala zprávy z Prahy, programy divadel a rozhlasu. Šestá strana patřila informacím ze sportu. Nedělní vydání obsahovalo ze všech třech zkoumaných listů asi nejvíce článků magazínového charakteru, ať už se jednalo o populárně naučné články, zábavné čtení, nejrůznější rébusy a křížovky, nebo speciály pro ženy. V nedělním vydání rovněž nalezneme plné tři strany inzerce. V předvolebním období list obsahoval ještě tři další rubriky *Předvolební rozhovory s rozumnými lidmi*, *Pohovořme si* a *Dříve – Dnes* (srovnání dob současných s těmi minulými).

3.2 Československá strana lidová a Lidová demokracie

Další nekomunistickou stranou, jejímž tiskem se budeme zabývat, je Československá strana lidová. Tato strana má do určité míry podobnou historii jako Československá strana národně socialistická. Stejně jako ona byla součástí vládních koalic již za první republiky. Za

2. světové války se pak řada jejích členů účastnila odboje a byla nacisty stíhána či vězněna v koncentračních táborech. Vyšší činitelé strany pak byli velmi podstatnou součástí londýnského zahraničního odboje, předseda strany Jan Šrámek se stal předsedou obou exilových vlád. Aktivní odbojová činnost přinesla po válce představitelům Československé strany lidové velký morální kredit ve společnosti. „*Strana byla společností lépe přijímána, než tomu bylo po první světové válce, neboť římskokatolická církev již nebyla chápána ve značné části české společnosti jako opora bývalé habsburské monarchie, ale jako nedílná*

součást nacisty perzekvovaného českého národa.“⁴⁵ V jednáních mezi londýnským a moskevským odbojem před koncem války (kde byla dohodnuta podoba politického systému osvobozené republiky jako lidové demokracie, stanovena její zahraničně politická orientace na Sovětský svaz a schválen Košický vládní program) bylo dohodnuto obnovení této strany, ovšem za podmínky, že se bude profilovat jako strana nekonfesijní. Tedy, že nebude přímo napojena na církev římskokatolickou a spíše než zájmy této jedné církve bude hájit zájmy všech věřících křesťanů. Z hlediska svých programů strana podmínku nekonfesijnosti dodržela, vnitřně však zůstala s církví římskokatolickou pevně spjata.⁴⁶

Poválečná Československá strana lidová zastupovala především zájmy církvi a věřících. Žádala pro ně ta práva, která měly před válkou tedy „*plnou svobodu činnosti náboženské, výchovné a charitativní*“.⁴⁷ Obhajovala zachování církevního školství a vystupovala proti znárodňování církevního majetku, které se jí podařilo na určitou dobu podržet. Jako jediná po válce obnovená strana byla nesocialistická a přednost dávala soukromému vlastnictví. Socialismus jako ateistická doktrína se v mnohém rozcházel s požadavky křesťanského politického směru. Mezi jejími požadavky se tedy nevyskytovala žádná podoba socialismu, ovšem v duchu celkového levicového nasměrování československé poválečné politiky byla pro první vlnu znárodňování. „*V duchu svých křesťansko – sociálních tradic připouštěla, že soukromé vlastnictví je omezeno obecným prospěchem a že "volná hra soukromých zájmů musí být usměrňována v zájmu celku"*.“⁴⁸

V únoru 1948 byli lidovečtí ministři stejně jako ti národně socialističtí jedněmi z těch, kteří na protest proti praktikám komunistů podali demisi. V těchto dnech se ovšem výrazně projevila i vnitrostranická opozice reprezentovaná místopředsedou sněmovny Aloisem Petrem a poslancem Josefem Plojharem, která byla pro jednání s komunisty. Přesto, že ústřední výbor Československé strany lidové rozhodl o vyloučení těchto činitelů ze strany, po ustavení akčních výborů oba hlavní protagonisté vyjednávání s komunisty stanuli v jejím vedení. I

⁴⁵ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1175, ISBN: 80-7239-179-8

⁴⁶ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN: 8085270226

⁴⁷ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1176, ISBN: 80-7239-179-8

⁴⁸ Tamtéž, s. 1176

když Československá strana lidová ještě nějakou dobu věřila v možnost provádění vlastní politiky, nakonec musela přijmout komunistickou doktrínu stejně jako ostatní politické strany, které pak během komunistického režimu fungovaly pouze formálně.

Hlavním tiskovým orgánem Československé strany lidové byla *Lidová demokracie*, která se před únorem 1948 vyznačovala zvláště poskytováním kvalitních informací ze zahraničí. Kromě ní však měla Československá strana lidová i řadu dalších periodik, z nichž zmíníme týdeníky *Obzory* a *Vývoj*, které publikovaly články útočící proti oficiální politické linii. *Obzory* kritizovaly například některé aspekty poválečného odsunu Němců a nepřímo i Sovětský svaz. Z tohoto důvodu jim bylo už v roce 1945 na čas odňato povolení k vydávání.⁴⁹

Po únoru 1948 zůstal Československé straně lidové pouze ústřední deník *Lidová demokracie*. Ve všední den měla *Lidová demokracie* podobně jako *Svobodné slovo* 6 až 8 stran, v neděli pak 14, cena byla rovněž identická jako v případě *Svobodného slova* (1,50 Kč a 2,50 Kč v neděli). Na první straně vycházeli nejdůležitější zprávy a úvodník, přičemž hlavním článkem této strany byla poměrně často zahraniční událost. Na druhé straně bychom našli další zprávy a pokračování zpráv z první strany. Pravidelnými rubrikami druhé strany byly *Domácí události* (přehled krátkých zpráv) a *Co přinesl den*. Poslední zmíněná rubrika byla zvláštní směsí zpráv závažného i nezávažného charakteru většinou zahraničního původu. Čtenář tu našel zároveň obsah oficiálního prohlášení švédského ministra zahraničí a informaci, o tom že z jedné věznice ve Velké Británii uprchlo několik vězňů. Zpráva byla zakončena následující větou: „V kruzích britské policie se praví, že patrně jaro a vláhé večery lákají obyvatele věznic do přírody.“⁵⁰ Někdy na druhé, jindy na třetí straně bychom našli další pravidelnou rubriku *Před sto lety*, kde byly otiskovány výňatky ze sto let starých *Národních novin* týkající se Františka Palackého a Frankfurtského sněmu. Na třetí straně se nacházela pravidelná rubrika *Hospodářství* přinášející ekonomické zprávy, dále tu vždy byl analytický článek rozebírající určitou problematiku (např. fakta o Izraeli), krátká reportáž z nějaké akce (např. sjezd zemědělců) a článek rozebírající architektonickou či přírodní zajímavost a

⁴⁹ BEDNAŘÍK, P., CEBE, J.: *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie, roč. 53 (2008), č. 1 - 4, s. 55. Dostupný z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/389_bednarik_cebe_1948-1950.pdf

⁵⁰ *Co přinesl den. Lidová demokracie*. 12. 5. 1948, roč. 4, č. 110, s. 2

nabízející tip na výlet. Čtvrtá strana obsahovala informace ze světa kultury, programy divadel a přehled rozhlasových pořadů. Pátá strana byla věnována inzerci a šestá strana sportu. Pro *Lidovou demokracii* byl celkově typický velký počet i velmi krátkých zpráv, stejně tak jako opravdu dlouhé analytické články a důraz na historii.

3.3 Komunistická strana Československa a Rudé právo

Komunistická strana Československa na rozdíl od ostatních dvou popisovaných nebyla za první republiky členem ani jedné z vládních koalic. Za první republiky to byla strana na okraji politického spektra vystupující proti stávajícímu systému (tzv. antisystémová strana), ostatní politické strany ji tedy nebraly jako možného partnera. Její pozice se změnila za druhé světové války, kdy se její činitelé přemístili do Sovětského svazu a zformovali tu odbojovou skupinu svým významem srovnatelnou s tou londýnskou. Význačná odbojová činnost komunistů, zásluhy Sovětského svazu při osvobození Československé republiky a v neposlední řadě i poválečná tendence zakázat většinu pravicových stran z obavy před fašismem zcela změnila postavení Komunistické strany Československa. Zástupci moskevského odboje měli nakonec v podstatě hlavní slovo při jednáních o podobě nově osvobozené republiky, schválený první vládní program tak vyhovoval nejvíce jejich zájmům. Komunisté po válce opustili své antisystémové pozice a začali se prezentovat jako strana, která je naopak hlavní zárukou demokratického vývoje. „*Aby neodradilo občany od vstupu do strany, snažilo se její vedení prezentovat Komunistickou stranu Československa jako stranu celonárodní, která je schopna uspokojit potřeby všech poctivých Čechů a Slováků, všech pracujících bez rozdílu stavu včetně soukromých zemědělců a živnostníků.*“⁵¹

Mezi proklamované cíle komunistů patřilo přirozeně zavádění centrálně plánované ekonomiky, znárodnování a zestátnování. Své politické cíle však neprezentovali v žádném stranickém programu. Jako svůj stranický program vyhlásili přímo vládní program Národní fronty, což jim umožnilo naopak postavit se do pozice strážce vládního programu a předem osočovat ty politické konkurenty, kteří prosazovali něco jiného než oni, z nedodržování vládního programu. Také jim to napomohlo v dalším záměru, a to prezentovat se jako strana, která stojí mimo levice a pravice a nehájí tak pouze zájmy jedné skupiny občanů, ale rovnou

⁵¹ MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1132, ISBN: 80-7239-179-8

zájmy všech. Sebe prezentace ve smyslu všeobjímající státostrany pak nahrávala hlavnímu cíli komunistů a to soustředit veškerou moc ve státě do vlastních rukou, což se jí finálně podařilo v únoru 1948.⁵²

Ústředním listem Komunistické strany bylo *Rudé právo*. Deník sestával ve všední den z 6 stran a prodával se za 1,50 Kč. Nedělní vydání bylo obsáhlejší (tvořilo jej 8 stran), většímu počtu stran pak odpovídala i vyšší cena (2 Kčs). Stejně tak jako v případě *Svobodného slova* a *Lidové demokracie* nevycházelo *Rudé právo* každý den v týdnu, většinou bylo vynecháno úterní vydání, někdy pak i pondělní. Co se týče obsahu listu, první strana přinášela informace o nejdůležitějších událostech dne, další domácí události byly prezentovány na druhé straně a spolu s nimi i některé události zahraniční. Komentáře byly dílem různých autorů, pravidelným sloupkem sestávajícím z několika krátkých poznámek či glos pak byl *Ohlas dne* (v neděli *Ohlas týdne*), který přinášel většinou velmi propagandistický úhel pohledu. Další pravidelnou součástí novin bylo i čtení na pokračování, v námi zkoumaném období se jednalo o detektivní příběh *Stopy klamou*. Část třetí strany byla věnována kultuře a šestá pak informacím ze sportu. Poměrně značná část prostoru byla v listu věnována inzerci, která zabrala celou čtvrtou stranu a někdy i podstatnou část té páté. Právě na páté straně bychom našli další pravidelné rubriky. Denně se zde mohl čtenář dozvědět, jaká představení se budou zrovna hrát v divadlech, které filmy bude možné shlédnout v kinech a jaké pořady bude vysílat rozhlas. Nedílnou součástí páté strany byly dále dopisy čtenářů a nejrůznější oznámení. Nedělní vydání pak přinášelo navíc některé speciály jako například rubriku věnovanou ženám, čtení na pokračování pro děti a kreslené vtipy.

⁵² MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005, s. 1131 – 1141, ISBN: 80-7239-179-8

4. Parlamentní volby 1948 v dobovém tisku

4.1 Články věnující se volbám a některé specifické útvary o volbách referující

Kdybychom chtěli spočítat přesný počet článků, které se v jednotlivých denících věnují tématu květnových voleb v roce 1948, bylo by to značně obtížné. Prvním z důvodů, tohoto konstatování je fakt, že se jich objevilo opravdu obrovské množství. Články o volbách se objevují v každém ze zkoumaných deníků už zhruba od poloviny května 1948. Do samotných voleb a ještě asi tak týden po nich nenalezneme vydání, které by se volbám nevěnovalo. V případě *Svobodného slova* pak články nějakým způsobem odkazující na blížící se volby a z velké části hlavně apelující na voliče tvoří v tomto období většinu obsahu listu.

Druhým důvodem je, že se v novinách objevují z velké části i takové útvary, které by se stěží daly nazvat články. V efektu bezprostředního účinku na čtenáře však musely být ještě působivější. Jde totiž o nejrůznější hesla nejčastěji v podobě výkřiků odrazujících od hlasování bílým lístkem, která se bez kontextu objevují tu u hlavičky listu, v jiném případě samostatně odsazené mezi jednotlivými články. Ve *Svobodném slovu* například čteme: „*Bílý lístek je návratkou pro Němce*“ (15.5.), „*Kandidátku vládě, bílý lístek zradě*“ (19.5.), „*Bílý lístek – černé úmysly*“ (29.5.). *Rudé právo* je z hlediska těchto hesel umírněnější, místo zastrašování volí spíše taktiku vykreslování nových, lepších zítřků, které přijdou po zvolení nové vlády: „*Vítězství ve volbách nám zajistí cestu k socialismu a rozkvět republiky*“ (25.5.), „*Buďte ještě více svorní, jednotní a rozhodní a vaše vůle, vůle lidu, bude v této zemi zákonem*“ (16.5.). Pro přístup deníku *Lidová demokracie* je i z hlediska těchto hesel typický akcent na lidskou pospolitost a křesťanské hodnoty. V novinách se objevují například takováto hesla: „*O volbách pevně a věrně s jednotou slovanských národů*“ (15.5.). Ani tento list se ovšem nevyhýbá taktice dehonestování těch, kteří by zvažovali hlasovat bílým lístkem: „*Kdo volí bílým lístkem, připravuje černou budoucnost*“ (21.5.).

Obrázek 1: *Svobodné slovo*, 19. 5. 1948

Pro podobu článků věnujících se parlamentním volbám 1948 je dále zcela typická dobově oblíbená praxe umístit volební propagandu i do článku, který se zdánlivě věnuje zcela jiné problematice. Například *Svobodné slovo* publikuje 16. května článek *Svátek matek*. Očekávali bychom možná, že takový článek bude oslavovat ženy, matky a mateřství. Místo toho je v něm srovnávána situace matek s dětmi za současné vlády s dobami předcházejícími. Z tohoto srovnání vychází samozřejmě mnohem lépe první uvedené období. Článek je zakončen následovně: „Až za čtrnáct dní budou naše ženy a matky před volebními urnami, nebudou ani na chvíli na pochybách, jak volit. Neboť hlas pro jednotnou kandidátku, bude nejen uznáním Gottwaldově vládě, a projevem touhy po klidu a svorné jednotě celého národa, ale i pojistkou pro lepší, šťastnější život našich dětí.“⁵³

4.2 Předvolební fotografie

Často užívaným prostředkem propagandy v totalitních režimech bývá i způsob užití fotografie. Nejinak tomu je i v případě komunistického režimu v období parlamentních voleb 1948. Zatímco v případě *Svobodného slova* a *Lidové demokracie* se setkáme většinou pouze s civilními fotografiemi autorů jednotlivých komentářů k volbám nebo členů strany kandidujících za jednotnou kandidátku, *Rudé právo* používá fotografii kromě zmíněného hlavně k propagandistickým účelům. Nejčastěji se setkáme s fotografiemi zachycujícími idylický rodinný život (např. matka s dítětem), mladé zdravé a silné jedince agitující za jednotnou kandidátku nebo radostně se tvářící lidi při práci. Kýženého propagandistického efektu je pak dosaženo při spojení fotografie s ji komentujícím popiskem (většinou některé z předvolebních hesel), které z běžné fotografie reálných lidí vytváří nadrealitu „blahobyt

⁵³ Technik, L.: Svátek matek. *Svobodné slovo*. 16. 5. 1948, roč. 4, č. 114, s. 2

přinášejícího socialismu“ a s ním zcela spokojeného obyvatelstva. Jako příklad můžeme uvést následující fotografii usmívajícího se vitálně vypadajícího mladého muže, která je pravděpodobně pořízena v prostředí nějaké právě probíhající stavby. Na popisku pod fotografií je uvedeno následující: „*S jednotnou kandidátkou – vpřed k šťastné budoucnosti.*“ Popisek tedy nedává žádné informace o fotografované osobě, nebo situaci na snímku. Mladý muž tu ztělesňuje archetyp člověka, na kterého čeká díky volbě jednotné kandidátky lepší budoucnost, nebo můžeme říci, že ztělesňuje i onu lepší budoucnost samu.

Obrázek 2: Rudé právo, 27. 5. 1948

Ne všechny fotografie, které se objevovaly v předvolební době v tisku, však měly za účel zobrazit spokojené lidi, kteří společně budují lepší budoucnost. Některé snímky měly naopak spíše odstrašující charakter. K tomu, aby odradili občany od hlasování bílým lístkem, se komunisté nezdráhali vložit do listu třeba i fotografie německých vojáků, jako je tomu na následujícím snímku. Větší působivosti sdělení a silnějšího kontrastu pak bylo dosaženo za pomoci fotomontáže spojením této fotografie se snímek, na kterém jsou opět zobrazeni radostní lidé při práci.

Obrázek 3: *Rudé právo* 27. 5. 1948

4.3 Bílý lístek jako zrada národa a cesta k Mnichovu

Asi nejčastějším tématem souvisejícím s parlamentními volbami v roce 1948, které se v době předvolební pravidelně objevovalo ve zkoumaném tisku, byla veřejná manifestace odsouzení těch občanů, kteří by se rozhodli vhodit do volební urny bílý lístek. Odsuzování bílých lístků se objevovalo nejčastěji právě v jednotlivých heslech, o kterých jsme pojednávali v jedné z předchozích kapitol. Dalším působivým prostředkem pak byly různé ilustrace zdůrazňující sílu a čistotu všeho jednotného národa (který volí jednotnou kandidátku) a mravní i tělesnou zhýralost „zpátečníků, zbabělců a zrádců“, kteří by chtěli tuto jednotu narušovat hlasováním proti vládní kandidátce. Ilustrace se objevovaly v podstatě pouze v *Rudém právu*. Jednota lidu v těchto kresbách dostávala různé podoby. Byla to například bojovně a radostně se tvářící žena na voze, jakých se používalo pro jízdu vítězů v závodech ve starověkém Řecku. Vůz byl tažen skupinou mužů a drtil pod svými koly „imperialistu“ (20. 5.). Jiné vyobrazení ji ztvárňovalo jako zteplou sochu na vysokém podstavci, která je hlídána muži práce, před

okolo se potulujícím individuem s vzezřením člena Gestapa, kterému vykukuje z kapsy bílý lístek (Rudé právo: 26.5.). Volič s bílým lístkem byl pak zobrazován jako imperialista (sako, deštník, doutník), člen Gestapa (dlouhý kabát, klobouk a bojový pes na vodítku), Němec (bavorský klobouček, tloušťka), či dokonce jako pachatel trestného činu (např: žhář). Poslední zobrazení najdeme v následujícím komiksu, který byl publikován už 16. května 1948 v Rudém právu.

Obrázek 4: Rudé právo, 16. 5. 1948

V komentáři pod posledním obrázkem komiksu čteme: „*Takto by Němci odměnili, k Mnichovu cestu, lístek bílý*“. Bílý lístek byl v dobovém tisku totiž také prezentován jako vlastizrada, snaha o rozbití republiky. Musíme si uvědomit, že se nacházíme v době, která je pouze několik málo let vzdálena od konce druhé světové války. Odkazování na Němce, coby na národ napjatě očekávající výsledky voleb v ČSR v touze po jejím znovuovládnutí tedy muselo být opravdu mocným strašákem.

Citlivým tématem pro obyvatelstvo bylo také selhání spojeneckých západních demokracií v Mnichově v roce 1938, které se tu v této souvislosti objevuje. Z něho pramenící nedůvěra k bývalým spojencům byla například jedním z hlavních důvodů, proč byla už v Košickém vládním programu zdůrazněna budoucí zahraničněpolitická orientace budoucí republiky především na Sovětský svaz. S odstrašováním v podobě odkazů na Mnichov se setkáme v dobovém tisku opravdu velmi často, a to v případě každého ze zkoumaných listů.

Den před volbami pak vyšel v *Rudém právu* článek, který přímo útočil na exilovou vládu v Londýně a na emigraci obecně tím, že ji nařkl ze spojení se sudetskými Němci, kterým prý je za pomoc vedoucí k rozvracení republiky nabízeno vrácení zabaveného majetku. Citován je úryvek z letáku, který údajně vydala odbojová skupina v Mnichově prý blízká exilové vládě. „*Spoluobčané ČSR, bezdomovci (rozuměj Němci – pozn. red.) existuje pro vás návrat? Odsun tří milionů lidí je zločin proti lidskosti, historicky neopodstatněný. Spoluobčané, sudetští Němci, zřízení nové československé vlády se sídlem v Londýně není již žádným tajemstvím. Jen tato nová demokratická vláda v čele s gen. Prchalou vám zaručuje vaše svaté právo na návrat do vlasti.*“⁵⁴ Článek byl zakončen apelem na občany, že musí na tuto snahu o rozbití republiky dát ráznou odpověď, a to dát hlas kandidátce Národní fronty.

Historická důležitost parlamentních voleb, tak jak byla prezentována v dobovém tisku, měla tedy i další dimenzi. Neměla být pouze vyslovením se pro konkrétní politickou vizi, ale i obranou republiky. Hlasování bílým lístkem bylo prezentováno jako zrada národa. 21. května byl v *Lidové demokracii* otištěn projev ministra techniky Emanuela Šlechty (člena vedení Československé strany socialistické), který dobře ilustruje zmíněnou problematiku. Šlechta v něm přirovnává hlasování proti jednotné kandidátce k vyřazení se z národa. „*Ten, kdo odevzdá bílý lístek, vyřazuje se z národa, stává se vnitřním dezertérem a odumírá. Staví se nejen proti obrozené Národní frontě, nýbrž i proti velikánům našich dějin a také proti osobě našeho prezidenta dr. Edvarda Beneše.*“⁵⁵

4.4 Poučení emigranti se kajícím vrací z krutého západu

V předvolebním období bylo potřeba odůvodnit oprávněnost celého politického směřování i nastávajícího způsobu volby i jinými způsoby než jen vymezováním se uvnitř státu např. srovnáváním dob současných s těmi minulými. V denících vycházelo rovněž spousta článků, které se vymezovaly navenek, měly tedy za úkol doložit, že politický režim, ekonomický stav i úroveň demokracie jsou v ČSR na mnohem lepší úrovni, nežli je tomu na západě. Byly to například články, které referovaly o tom, že se někteří poúnoroví emigranti vrací z Německa a z Francie, protože prý zpytovali svědomí a navíc zjistili, že se jim tam daří mnohem hůře než

⁵⁴ NESG: Zrádná čs. emigrace nabízí sudetským Němcům spojení proti republice. Volba jednotné kandidátky - odpověď československého lidu. *Rudé právo*. 29. 5. 1948, roč. 28, č. 125, s. 1

⁵⁵ NESG: Bílý lístek ve volbách je odhláškou z národa. *Lidová demokracie*. 21. 5. 1948, roč. 4, č. 117, s. 1

v ČSR. Podle údajů, které otiskla Lidová demokracie dne 5. 6., bylo těchto navrátilců k onomu dni prozatím 52.⁵⁶ Rudé právo uveřejnilo 27. 5. článek *Otřásající svědectví o pekle v německé emigraci*, který je sestaven právě ze svědectví emigrantů navrátilců. Jeden z nich například líčí americkou okupační zónu v Německu jako místo, kde je stále na každém kroku přítomna nacistická ideologie: „*Těch pár týdnů v americkém okupačním pásmu mě dokonale vyléčilo. Viděl jsem tam totiž mládež v uniformách Hitlerjugend a na opascích měli hakenkrajc, viděl jsem na ruce železničního úředníka ohromný prsten s iniciálami SS. Sudetští Němci nám jízlivě říkali: Vrátime se společně...Když nás transportovali z Března do Wasseralfingen přivítala nás na nádraží četa Američanů s automaty. Po boku jejich velitele stála Němka.*“⁵⁷ Údajné očitě svědectví reálného českého člověka bylo určitě velmi dobrým nástrojem jak utvrdit čtenáře ve vytvářené představě o hrůzách, které čekají za hranicemi, zvláště pak za tou německou.

Značně neutěšeně byla však vykreslena i situace v utečeneckých táborech, které spadaly pod americkou nebo francouzskou správu. Podle výpovědí navrátilců tam emigranti žili ve velké bídě a s neustálým nedostatkem potravin: „*Kandidát legie musí na ulicích odstraňovat rozbité domy, musí jíst – a Vidlák (jeden z navrátilců – pozn. aut.) říká žrát – brambory tak shnilé, že si to my Češi ani nedovedeme představit. Musí jíst plesnivou zeleninu, že by to ani u nás dobytek nežral.*“⁵⁸ Výpovědi navrátilců obsahovali rovněž popisy různých forem šikanování, kterých se na nich údajně dopouštěli v utečeneckých táborech Američané, Němci i Francouzi: „*Nerozumíš francouzským povelům, neumíš francouzsky? Za to je kopanec nebo pořádná facka...Nebo hladový běhat desetkrát kolem tábora.*“⁵⁹ Na konci článku emigranti uvádějí, že už si zcela uvědomují na čí straně je pravda a že udělali špatnou a nesmyslnou věc svým útekem za hranice. „*Padesát procent z těch, co jsou dnes v Německu v emigraci, by se nejraději vrátilo. Lepší být v Československu ve vězení než v americkém okupačním pásmu na svobodě.*“⁶⁰

⁵⁶ NESG: Do ciziny uteklo asi 3000 lidí. *Lidová demokracie*. 5. 6. 1948, roč. 4, č. 130, s. 1

⁵⁷ NESG: Otřásající svědectví o pekle v německé emigraci. *Rudé právo*. 27. 5. 1948, roč. 28, č. 123, s. 1

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ tamtéž

Poslední citovaná věta, ve které emigrant navrátilce vyjadřuje své očekávání a zároveň i smíření s tím, že po návratu do vlasti jej čeká vězení, se však podle deníků nemusela stát nutně skutečností. Aby se režim vykreslil jako demokratičtější, otevřenější a přívětivější ve svém přístupu k emigrantům navrátilcům, deníky avizovaly, že těm navrátilcům, u kterých bude prokázáno, že neměli zlé úmysly a byli tedy pouze „reakcí“ svedeni k útěku za hranice nehrozí ani soudní proces natož vězení. „*Ministerstvo vnitra, jak dnes prohlásil ministr Nosek k novinářům, se rozhodlo, že těmto uprchlíkům, namnoze svedeným a jejichž útěk byl motivován pouze strachem nebo vlivem nekalých lidí, vyjde vstříc a nebude je trestat pro nedovolený útěk. Mohu říci, prohlásil dále ministr Nosek, že není v úmyslu organisování jakéhokoli politického monstreprocesu.*“⁶¹

4.5 O nejlepší výsledek voleb

Velkou součástí předvolební propagandy byly ovšem kromě zastrašování i nejrůznější formy agitace. Ministři vyjížděli do větších podniků s předvolebními projevy, které byly následně publikovány v dobovém tisku. Představování byli kandidáti jednotlivých stran, vždy s vyjádřením k nějaké části volebního programu. Kandidáti Československé strany lidové vyzdvihovali blízkost socialismu a křesťanství, zástupci Československé strany socialistické zase budování socialismu po sovětském vzoru. Rudé právo udělalo z představování kandidátů za komunistickou stranu seriál, kandidující byli představováni průběžně za své profese nebo sociální skupiny (vědci, ženy, sportovci, účastníci protifašistického odboje). Lidé byli povzbuzováni k tomu, aby zvláště v předvolebním období prokázali co největší produktivitu práce a jako důkaz podpory stávajícímu režimu pak co nejlepší procentuální výsledek voleb ve prospěch Národní fronty. Aby bylo dobře patrné, že tyto cíle nejsou jen vůlí funkcionářů, ale i všeho lidu, tak dobové deníky byly v předvolební době rovněž plné manifestů pracovníků z jednotlivých podniků. Ti v nich vyjadřovali svou plnou podporu Národní frontě a jako poděkování slibovali, že uvítají volby zvýšeným pracovním výkonem.

S prvním z těchto manifestů přišli už více než 14 dní před volbami zaměstnanci obuvnických výroben národního podniku Baťa. Ti zároveň vyzvali další pracující, aby se k nim v manifestačním úsilí připojili. Manifest baťovců otiskly všechny tři deníky: „*Jednomyslně*

⁶¹ NESG: Uprchlíkům bude umožněn návrat. *Svobodné slovo*. 22. 5. 1948, roč. 4, č. 120, s. 2

*odhlasovali slib, že na rozdíl od roku 1946, kdy pracovní morálka byla narušena nesmyslným stranickým předvolebním štváním, letos budou manifestovat dík za klid a radost z práce a svornost v Národní frontě tím, že budou zvyšovat své pracovní úsilí v plnění plánu a protiplánu do 30. května 1948. Vyzývají zároveň všechny zaměstnance závodů a podniků k této velké manifestaci práce, aby zvýšeným pracovním výkonem dokázali vážnou odpovědnost k lidové demokracii.*⁶²

O co nejlepší výsledky se ovšem usilovalo nejenom na poli pracovním, ale i v případě samotných voleb. Mezi jednotlivými okresy i mezi jednotlivými obcemi v těchto okresech byla vyhlášena soutěž „*O nejlepší výsledek voleb*“.⁶³ Hodnotit se měl počet předvolebních projevů, počet účastníků, kteří si tyto projevy přešli vyslechnout a v neposlední řadě pak procento voličů, kteří odevzdali hlasy pro kandidátku Národní fronty. Po volbách pak měly být vybrány nejprůběhnější okresy a obce ve státě.

Týden před samotnými volbami byl pak vyhlášen jako tzv. *týden osobní agitace*, o kterém ještě před jeho začátkem referovaly všechny tři deníky. Tato akce spočívala v tom, že všechny politické strany sdružené v Národní frontě, stejně tak jako další organizace napojené na tyto strany měly vyslat své členy po dvojicích s volebními materiály do jednotlivých domácností, aby přesvědčovaly občany o tom, proč je jedinou správnou možností volba jednotné kandidátky Národní fronty. Rudé právo o této akci referovalo s velkým červeným titulkem hned na první straně ve vydání z 21. 5., učinilo tak ovšem poměrně stroze způsobem pouhého informování. Svobodné slovo se této záležitosti věnovalo mnohem více, bylo apelativnější a dalo by se říci, že také patetičtější. Kromě rovněž informativního článku s názvem *Týden osobní agitace* z 21. 5., otisklo k této záležitosti o několik dní později ještě další článek s názvem *Přijdou k vám vaši dobří přátelé*, ve kterém prezentuje tuto akci jako přátelské a radostné besedování s milými lidmi: „*Až k vám taková dvojice bratrů, sester, soudruhů, mládeže, nebo jiných našich spoluobčanů přijde, nebudte překvapeni a pěkně je přivítejte. Vyloží vám a pěkně si s vámi popovídají, proč oni sami budou volit jednotnou kandidátku Národní fronty, a co vlastně je ten bílý lístek, který už dnes má mezi lidmi, a to plným právem, tu nejšpatnější pověst... Nebudou vás k ničemu nutit. Jen vám připomenou výhody, které*

⁶² NESG: Výzva 30 000 baťovců: K urnám se zvýšeným pracovním výkonem. *Rudé právo*. 12. 5. 1948, roč. 28, č. 111, s. 1

⁶³ NESG: O nejlepší výsledek voleb. *Svobodné slovo*. 20. 5. 1948, roč. 4, č. 118, s. 2

vyplývají pro náš celý politický i hospodářský život z volby jednotné kandidátky... Přijměte je s otevřeným srdcem, tak, jako oni k vám přicházejí.“⁶⁴

4.6 Věřící občan volí kandidátku Národní fronty

V první části této práce jsme si blíže popsali problematiku jednání, která probíhala mezi zástupci církve a státu před parlamentními volbami v roce 1948. Nyní se zaměříme na to, jakým způsobem o této skutečnosti referoval dobový tisk. Nejvíce informací o probíhajících jednáních přinášela Lidová demokracie, kde články na toto téma vycházely téměř denně. Obsah článků z velké části tvořila i předvolební propaganda, která vyzdvihovala tato jednání v tom smyslu, že nový poúnorový režim dbá mnohem více na zajištění dobrých podmínek pro kněze, církve i věřící, než tomu bylo kdykoli dříve. Pozemkovou reformou odejmutá velká část církevního majetku a předání proplácení platů kněžím přímo pod státní agendu, bylo prezentováno jako čin, který ulehčí kněžím výkon jejich funkce: „*Uvážíme-li, že ÚAV-NF jedná současně o zajištění platů duchovenstva i hmotných potřeb církví, znamená to, že v lidové demokracii se před církvemi rozvíjejí tak široké perspektivy, jako dosud nikdy neměly... hmotné starosti budou z beder církví odňaty. Církev se budou moci plně věnovati svému vlastnímu mravnímu a duchovnímu poslání.*“⁶⁵ Článek, z kterého bylo právě citováno je jedním ze dvou článků, které vyšly v Lidové demokracii k tématu jednání církve a představitelů vlády, v době kdy už byla tato jednání pro vzájemnou nemožnost dohodnout se přerušena. Přesto oba dva články popisují, jak se zlepšují vztahy církve a státu v novém režimu. Ze všech zveřejněných článků na námi probírané téma rovněž nijak nepocítíme, že jednání církve a státu byla problematičtější a plná náhlých změn v přístupu na obou stranách. Autoři článků naopak vždy neopomínají zdůraznit, že „*ovzduší jednání bylo srdečné a plně vzájemné důvěry*“.⁶⁶

Jak už bylo zmíněno v první části této práce, komunistům se do voleb nepodařilo získat oficiální kladné vyjádření církve k volbám a k novému režimu. Když však pročítáme dobový tisk, máme dojem v podstatě opačný. Komunistům se totiž povedlo zmíněný nedostatek obratně zamaskovat. Oficiální vyjádření od církevních hodnostářů nahradili kladnými

⁶⁴ NESG: Přijdou k vám vaši dobří přátelé. *Svobodné slovo*. 26. 5. 1948, roč. 4, č. 121, s. 1

⁶⁵ NESG: Výchova kněžského dorostu bude zajištěna. *Lidová demokracie*. 29. 5. 1948, roč. 4, č. 124, s. 4

⁶⁶ NESG: Jednání Národní fronty s církví římsko-katolickou. *Lidová demokracie*. 11. 5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 1

vyjádřeními od vybraných nižších kněží. Takových vyjádření nalezneme zvláště v Rudém právu a Svobodném slovu hned několik. Čtenář, který v dobovém tisku nevyhledával přímo oficiální vyjádření, tak mohl mít nakonec stejně pocit, že církev se staví ke kandidátce Národní fronty a socialismu jako takovému veskrze kladně. Jako příklad si můžeme vzít článek „*Dvanáct katolických kněží: ANO pro jednotnou kandidátku*“, který vyšel 27. 5. 1948 v *Rudém právu*. Kromě kladných vyjádření jednotlivých kněží ve prospěch jednotné kandidátky se tento článek snaží rovněž vyvolat dojem, že podpora nového režimu je v katolické církvi obecně rozšířeným jevem: „*Obrátili jsme se na několik římskokatolických duchovních a požádali jsme je, aby se vyslovili o svém postoji k jednotné kandidátce. Z desítek, odpovědí, rozhovorů a prohlášení, které naši redakci došly, přinášíme jen skrovnou část.*“⁶⁷

Vyjádření vybraných kněží šla navíc tak daleko, že v podstatě ztotožňovala cíle a hodnoty socialismu a křesťanství ve snaze přesvědčit věřící, že jejich hlavním zájmem by mělo být budovat socialismus. Volba jednotné kandidátky pak byla prezentována jako morální povinnost věřícího a správnost socialistického směřování dokládána výňatky z evangelií. Následující řádky pocházejí z vyjádření třebičského katolického kněze: „*Sítí lží chtějí pochyitati synové tmy duše těch, kteří dosud plují proti proudu socialismu a sliby lhářů se jim zdají bližší nežli přímá cesta pracujících, ozářená sluncem lásky, míru a práce. Jsou podobni Židům slepě volajícím: "Ukřižuj, ukřižuj," žádajícím smrt pro spravedlivého Krista, jenž se postavil proti zákoníkům a fariseům, tehdejším kapitalistům.*“⁶⁸

4.7 „Naše volby jsou demokratické“ aneb cesta k veřejné manifestační volbě

V dobovém tisku byl také kladen velký důraz na prezentování voleb coby opravdu demokratických. Často byly prezentovány jako v podstatě ještě demokratičtější a určitě jako mnohem klidnější než ty v roce 1946. Zdůrazňováno bylo, že vzhledem k jednotné kandidátce není předvolební období plné proti sobě navzájem štvavých kampaní politických stran. Pocit idyličnosti z nastávajících voleb měl podpořit například takový argument, že v dřívějších

⁶⁷ NESG: Dvanáct katolických kněží: ANO pro jednotnou kandidátku. *Rudé právo*. 27. 5. 1948, roč. 28, č. 123, s. 2

⁶⁸ Doseděl, L.: Slovo kněze k věřícím. *Rudé právo*. 14. 5. 1948, roč. 28, č. 113, s. 2

volbách, kdy ještě strany kandidovaly samostatně, bylo zbytečně spotřebováno ohromné množství papíru, které bude v případě těchto voleb ušetřeno.⁶⁹ S tímto argumentem přišly všechny tři listy. „*Pamatujete si ještě na volby v roce 1946? Tenkrát byly ulice doslova zaplaveny promarněným papírem. A papír je tak cenná surovina... Všimněte si ulic dnes! Za několik dní jsou volby a záplava letáků nikde. Jdeme do voleb jednotně, a proto se změnila tvář volebního boje... ÚAV - NF, který vydává volební materiál, vydal jej jen ve velmi malém množství oproti dřívějším volbám.*“⁷⁰

Přímo protichůdně k prezentované demokratičnosti nadcházejících voleb ovšem hovořila samotná skutečnost užití jednotné kandidátky. Listy se snažily zdůvodnit různými způsoby, proč je „jednotná kandidátka v podstatě ten nejdemokratičtější způsob volby“. Jako jeden z důvodů bylo zmiňováno jako prostý fakt, že žádná opoziční kandidátka do stanoveného termínu nebyla podána. V *Rudém právu* z 19. května 1948 vychází článek, v němž jeho autor odpovídá na anonymní dopis, který neexistenci opoziční kandidátky spojuje s nedemokratičností nadcházejících voleb. „*Ptáte se také, zda je to demokratické, když není opoziční kandidátka. Uznáte jistě sám, že naše Národní fronta dala všem nespokojencům demokratickou možnost, aby opoziční kandidátku podali. Žádný režim však nemůže být odsuzován proto, že jeho politika byla tak zjevně prospěšná lidu, že veškerá oposice proti němu politicky zkrachovala.*“⁷¹ Snaha o podání opoziční kandidátky se ale přece jen objevila. Ve *Svobodném slovu* z 27. května 1948 čteme, že skupina občanů chtěla v některých krajích vydat samostatnou opoziční kandidátku. „*Uchazeči o poslanecký mandát osobními dopisy i letáky se snažili získat tisíc podpisů na kandidátní listinu, potřebných podle zákona, leč marně. Voliči pochopili význam jednotné kandidátní listiny a jednoty národa, a nepodepsali.*“⁷² Vyvracení argumentů zpochybňujících jednotnou kandidátku a dalšími aspekty voleb se dále věnovali autoři *Svobodného slova* v pravidelné předvolební rubrice *Předvolební rozhovory s rozumnými lidmi*.

⁶⁹ Ovládání vydavatelů tiskovin pomocí rozhodování o množství přiděleného papíru, bylo komunisty často využíváno. Více viz: BEDNAŘÍK, P.: Český tisk v letech 1945 – 1948 (on-line). Dostupný z: publication.fsv.cuni.cz/attachments/385_bednarik_1945-1948.pdf

⁷⁰ Žádný boj mezi stranami, ale boj uvědomovací a přesvědčovací. *Lidová demokracie*. 21. 5. 1948, roč. 4, č. 117, s. 2

⁷¹ Kárný, M.: Proč není opoziční kandidátka. *Rudé právo*. 19. 5. 1948, roč. 28, č. 116, s. 1

⁷² NESG: Proč nebyly opoziční kandidátky. *Svobodné slovo*. 27. 5. 1948, roč. 4, č. 122, s. 2

Dalším často používaným argumentem, který měl podpořit tezi o demokratičnosti parlamentních voleb 1948, bylo jejich srovnání se způsobem, jakým probíhají volby v jiných státech, nejčastěji ve vybraných západních demokraciích. V tomto případě komunistická propaganda opravdu odhalila určitou slabinu západních demokracií, protože volební systém v některých případech omezoval všeobecné nebo rovné volební právo. Články upozorňovaly například na to, že ve Švýcarsku neměly ženy ještě v této době volební právo⁷³. To bylo totiž v jednotlivých státech zaváděno postupně od roku 1890, kdy jej jako první získaly ženy v USA (stát Wyoming), většina států jej však zavedla nejpozději ve čtyřicátých letech 20. století a Švýcarsko tak bylo v podstatě výjimkou.⁷⁴ Zásada rovného volebního práva pak podle deníků nebyla zcela dodržována ve Velké Británii, kde někteří voliči měli k dispozici více hlasů.⁷⁵ Ještě ve větší míře než reálné slabiny volebních systémů, byl však jednotlivým západním demokraciím vytýkán volební systém sám. Nejvíce rozebíraný a kritizovaný byl většinový volební systém ve Spojených státech amerických. Ten na rozdíl od poměrného volebního systému uplatňovaného v Československé republice přirozeně nezohledňoval zájmy všech podstatných skupin ve společnosti, ale vedl k preferování zájmů většiny. To byl hlavní argument komunistické propagandy při jejím relativizování demokratičnosti voleb v USA.⁷⁶ Užívání většinového nebo poměrného volebního systému, ovšem nemá s reálnou demokratičností voleb mnoho společného. „*Tyto systémy se v jednotlivých zemích prosazovaly v souladu se sociální strukturou, politickým myšlením a způsobem změn politického systému příslušné země.*“⁷⁷ Oba dva hlavní volební systémy jsou tedy politology vnímány jako demokratické. Argument o nedemokratičnosti voleb v některé zemi z hlediska užívaného většinového volebního systému byl tedy zcela neopodstatněný.

Jako hlavní důkaz demokratičnosti parlamentních voleb bylo v dobovém tisku prezentováno zachování možnosti hlasovat tajně. 21. května prohlásil na tiskové konferenci s novináři ministr vnitra Václav Nosek, že „*zásada tajnosti voleb, která je jedním ze stěžejních principů, ovládajících celou volební soustavu, bude zachována v plném rozsahu.*“⁷⁸ Ve svém projevu

⁷³ Ve Švýcarsku získaly ženy volební právo až v roce 1971

⁷⁴ PROROK, V., LISA, A.: Politologie. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 210, ISBN: 80-86473-31-7

⁷⁵ NESG: Kde, kdo a jak se volí. *Rudé právo*. 14. 5. 1948, roč. 28, č. 113, s. 2

⁷⁶ Petřina, A.: Fakta o "demokratických" volbách v USA. *Rudé právo*. 27. 5. 1948, roč. 28, č. 123, s. 2

⁷⁷ PROROK, V., LISA, A.: Politologie. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 211, ISBN: 80-86473-31-7

⁷⁸ NESG: Zásada tajnosti voleb bude zachována. *Lidová demokracie*. 22. 5. 1948, roč. 4, č. 118, s. 1

dále ozřejmil, jak to bude s organizačními opatřeními v samotných volebních místnostech. Pro voliče, kteří hodlali hlasovat tajně, byl vyčleněn speciální prostor. Zároveň však ministr vnitra neopomněl zdůraznit následující: „*Na voliči také nelze vynucovat, aby sám zatajoval, jak hlasoval, jestliže si nepřeje zachovati v tomto směru tajemství. Proto nemusí volič použít odděleného prostoru nebo oddělené místnosti a může hlasovací lístek vložit do obálky i mimo tento prostor.*“ Z avizovaných tajných voleb se tak stala manifestace veřejné volby. Málokdo měl odvahu tajit, koho volí. Zachování možnosti hlasovat tajně bylo ovšem v každém ze zkoumaných listů používáno ještě dlouho po volbách jako hlavní argument jejich demokratičnosti.

4.8 V den voleb radostně stvrdíme jednotu národa

Volby byly prezentovány rovněž jako oslava republiky. Slavnostní atmosféru měla v den voleb podpořit i neméně slavnostní výzdoba, proto se v předvolebním tisku často objevovala různá doporučení, jakým způsobem v posledním předvolebním týdnu vyzdobit svůj dům, kancelář nebo úřadovnu strany: „*Celý týden bude věnován výzdobě veřejných budov i soukromých domů. Ozdobíme vchody do továren a úřadů a ani dopravní prostředky nenecháme bez vlajek, nápisů a květin. Ve všech výzdobách vhodně umístíme portrét prvního kandidáta NF předsedy vlády Klementa Gottwalda.*“⁷⁹ Zcela přesné instrukce týkající se výzdoby pak dostávali od vedení členové jednotlivých stran kandidujících za jednotnou kandidátku. Členové Československé strany socialistické například museli řádně vyzdobit propagačním materiálem vývěsní skříňky strany, v případě, že členem strany byl nějaký živnostník, bylo jeho povinností vyzdobit i výlohu svého obchodu. Na řádné provádění výzdoby pak měli za úkol dohlédnout činovníci strany.⁸⁰

K vytvoření radostné a slavnostní atmosféry v předvolebním období se rovněž zavázaly všechny ochotnické spolky sdružené pod Svaz lidové tvorby. Předvolební projevy tak byly prokládány i kulturními vystoupeními: „*Ochotníci necht' se všude svou uměleckou činností*

⁷⁹ NESG: V neděli se zahajuje „Týden osobní agitace“. *Rudé právo*. 21. 5. 1948, roč. 28, č. 118, s. 1

⁸⁰ NESG: Z naší strany. *Svobodné slovo*. 22. 5. 1948, roč. 4, č. 119, s. 2

zapojí do volební kampaně tím, že oživí například programy schůzí recitacemi, zpěvem, krátkými aktovkami, tanci apod., a tím podtrhnou manifestační ráz letošních voleb.“⁸¹

K vyvrcholení podobných snah pak došlo 30. května 1948, v samotný den voleb, který by podle toho, jak o něm referovaly jednotlivé deníky, musel vypadat jako jedna velká lidová veselice. Před volebními místnostmi vyhrávaly vojenské hudby, nebo kapely SNB. V Praze koncertovaly večer po volbách kapely hned na několika místech, jinde zpívala mládež a tancovalo se. Celkové vyznění volebního dne je ve všech listech obdobné, vážné rozhodování voličů je prezentováno jako odlehčená zábava.

První povolební projev měl ministr vnitra Václav Nosek. Český rozhlas jej odvysílal ještě 31. května večer a deníky jej otiskly následujícího dne. Ministr v něm chválil hlavně klidný průběh volebního dne, v kterém SNB poprvé nemusela mít pohotovost. Stejně tak jako jednotlivé listy zdůrazňoval údajnou radost, s kterou lidé odvolili. *„Naši občané nepovažovali volby pouze za povinnost, nýbrž za výsostné i radostné právo. Na nikoho nebyl vykonáván žádný nátlak, každý volil tak, jak mu kázalo jeho svědomí a čest“*⁸² Dále vyhlásil, že o těch obcích, v kterých nebyl odevzdán ani jeden bílý lístek se bude nadále mluvit jako o obcích vlasteneckých.

V dalších povolebních projevech a vyjádřeních zněla hlavně chvála na nízký počet odevzdaných bílých lístků (10, 8 %)⁸³ a vyzdvihovány byly právě ty obce a regiony, kde jich bylo odevzdáno opravdu nízké procento. Výsledek voleb byl prezentován jako doklad o poražení reakce a vyjádření všeobecného souhlasu občanů s politikou Národní fronty. Vysoké procento odevzdaných hlasů pro jednotnou kandidátku (89, 2 %)⁸⁴, pak bylo v řadě projevů prezentováno jako další a v podstatě hlavní důkaz demokratičnosti voleb. Takto se k proběhlým volbám vyjádřil například ministr Zdeněk Nejedlý: *„Vidím v těchto volbách hluboký převrat v našem národním životě, a to v tom, že se konečně dostáváme k velkým národním projevům, kdy konečně můžeme říci, že promluvil lid a protože ti, kteří se toho*

⁸¹ NESG: Pro radostnou předvolební náladu. *Svobodné slovo*. 19. 5. 1948, roč. 4, č. 116, s. 3

⁸² NESG: Naše nejkliďnější volby. *Lidová demokracie*. 1. 6. 1948, roč. 4, č. 126, s. 2

⁸³ NESG: Celkové výsledky voleb. *Lidová demokracie*. 2. 6. 1948, roč. 4, č. 127, s. 2

⁸⁴ NESG: Celkové výsledky voleb. *Lidová demokracie*. 2. 6. 1948, roč. 4, č. 127, s. 2

nezúčastnili, se úplně rozcházejí – jak je z výsledku každému jasné – se zdrcující většinou národa.“⁸⁵

Komentáře představitelů moci k volbám v dalších dnech v tisku vystřídal informování o opatřeních, které hodlá dále provádět nově zvolená vláda. Dozvuky voleb jako součást projevů členů nové vlády se v denících objevovaly ještě nějakou dobu. Nakonec je však zastínily další významné události, především abdikace prezidenta Beneše a následná volba Klementa Gottwalda prezidentem republiky.

4.9 Zahraníční tisk hodnotí volby v ČSR jako demokratické

Režim, který obětoval hodně snahy pro vykreslení parlamentních voleb jako demokratických, potřeboval dále i zpětné potvrzení jejich demokratičnosti a to nejlépe ze strany nezávislých pozorovatelů v podobě zahraničních novinářů. V den voleb bylo proto zahraničním novinářům dovoleno navštívit volební místnosti i promluvit si s voliči, podle Rudého práva pozorovalo parlamentní volby na 60 novinářů z 20 zemí světa.⁸⁶ To, že režim v Československu nastolený po únoru 1948 byl v některých zahraničních tiscích popisován jako nedemokratický a nastávající parlamentní volby pak s obavou očekávány jako další potvrzení této nedemokratičnosti, listy kupodivu nezatajovaly. O to více se však snažily podávat zdůvodnění, proč se zahraniční novináři mylí. Jako vyvrcholení těchto snah můžeme vnímat články, které vycházely v denících po volbách a přinášely svědectví zahraničních novinářů, z nichž většina potvrzovala demokratičnost voleb nebo alespoň jejich klidný průběh.

I když byla většina prostoru v těchto člancích věnována reakcím novinářů z ostatních lidově-demokratických států nebo přímo ze Sovětského svazu, které přirozeně favorizovaly průběh voleb i jejich výsledek, určitý prostor patřil i reakcím ze západních států. V těchto případech ovšem byly otiskovány pouze mnohem kratší výňatky, které měly za účel pouze potvrdit svědectví spřátelených zahraničních novinářů. *„Zpravodaj britské agentury Reuter hlásil podle britského rozhlasu, že neměl žádné potíže při vstupu do volebních místností po předložení své normální dopisovatelské legitimace. Podle zpráv britského rozhlasu se shodují*

⁸⁵ NESG: Co soudí o volbách členové naší vlády. *Rudé právo*. 1. 6. 1948, roč. 28, č. 127, s. 2

⁸⁶ NESG: Přes 60 zahraničních novinářů pozorovalo naše volby. *Rudé právo*. 1. 6. 1948, roč. 28, č. 128, s. 1

všichni britští a američtí novináři, kteří navštívili volební místnosti, že převážnou většinou se hlasovalo pro jednotnou kandidátku Národní fronty.“⁸⁷

S obšírnějším hodnocením ze strany západního tisku, které by bylo zároveň publikováno v českých denících, se setkáme pouze v případě listů ideologicky blízkých socialistickému světovému názoru. Např. v případě francouzského tisku jsou tak vybrány pouze některé listy, které jsou v českých denících označeny za objektivní: „*Ve Francii přináší objektivní zpravodajství z ČSR především listy "Humanité", "Ce soir" a nezávislý deník "Libération". "Ce soir" píše, že téměř 11 % odevzdaných bílých lístků dokazuje, že volby v ČSR byly naprosto svobodné a tajné, a že každý z voličů se rozhodl výhradně podle svého přesvědčení.*“⁸⁸

Zahraniční tisk přirozeně reagoval nejenom na průběh voleb a jejich výsledek, ale rozebíral dále i fakt, že nebyla podána žádná opoziční kandidátka. Údiv nad touto skutečností české deníky rády přejaly, aby jím tak zpětně podpořily své teze o porážce odpůrců režimu, nebo také aby jím mohly protivníky zdiskreditovat: „*O možnostech opoziční kandidátky řekl jeden americký novinář: "Tisíc podpisů ve volebním kraji je velmi málo. U nás v Pensylvánii se žádá 50 000 podpisů..." V pražských diplomatických kruzích je veřejným tajemstvím, že zahraniční pomocníci a protektoři opozice poradili čs. reakcionářům, aby nepostavili vlastní opoziční kandidátky a vyhnuli se tak veřejné porážce ve volbách, aby pak mohli tvrdit, že pro teror nemohli postavit vlastní kandidátku.*“⁸⁹

Články, které přinášely reakce zahraničního tisku na čs. volby, vycházely v denících ještě asi týden po volbách, přičemž nejvíce jich vyšlo v Rudém právu. Zajímavý je rozdíl v pojetí těchto reakcí ze zahraničí u Rudého práva a Lidové demokracie. Zatímco Rudé právo v případě francouzského tisku zmiňuje pouze ty listy, které vnímá jako objektivní, Lidová demokracie se poměrně obšírně věnuje tomu, co psaly naopak ty listy, které vnímaly čs. volby

⁸⁷ NESG: Volby potvrdily sílu a pevnost jednotné demokratické fronty ČSR. *Rudé právo*. 1. 6. 1948, roč. 28, č. 128, s. 2

⁸⁸ NESG: Čs. volby upevnily význam ČSR v boji demokratických sil za mír. *Rudé právo*. 2. 6. 1948, roč. 28, č. 129, s. 1

⁸⁹ NESG: Celý svět se přesvědčil, že lis stojí za politikou Gottwaldovy vlády. *Rudé právo*. 3. 6. 1948, roč. 28, č. 130, s. 1

s obavami: „*Mnozí z dopisovatelů psali o tom, že prý v Československu nebudou svobodné volby, že je potlačena oposice, že lidé mají strach hlasovat proti jednotné kandidátce...doufali, že bílé lístky přinesou nečekané překvapení.*“⁹⁰ Ať už to byl záměr nebo ne, tento citát do značné míry překvapuje svou explicitností vzhledem k tomu, že je tu přímo otištěn názor, který se značně shodoval s realitou, tedy, že se lidé báli hlasovat proti jednotné kandidátce.

⁹⁰ NESG: Zahraniční tisk k čs. volbám. *Lidová demokracie*. 1. 6. 1948, roč. 4, č. 126, s. 2

5. Specifika jednotlivých listů při prezentování parlamentních voleb 1948

Jak už bylo zmíněno v teoretické části této práce, stranický tisk tak, jak se s ním setkáváme v námi zkoumané době, už mnoho nesplňuje charakteristiky běžného stranického tisku. Místo publikování různých názorů a prezentování odlišného pohledu na jednotlivé události se v každém ze zkoumaných deníků setkáváme s oficiálním výkladem, tak jak je podáván komunistickou mocí. Ve všech listech se objevují podobná hesla, líčeny jsou každý den stejné události, které jsou navíc prezentovány téměř uniformním způsobem. Nejaktivnější v provládní agitaci z hlediska počtu článků a škály různých propagandistických technik je ovšem přirozeně samotný orgán Komunistické strany Československa, *Rudé právo*.

I přes propagandu pevně stanovený výklad událostí, s kterým se setkáme v každém ze tří zkoumaných deníků, jsou i po únoru 1948 v listech dobře znatelné jisté odlišné ideologické základy jednotlivých stran, a to hlavně z hlediska přístupu ke čtenářům. V případě *Svobodného slova*, orgánu Československé strany socialistické, je jasně patrné, že cílová skupinu recipientů se od doby, kdy mohl list publikovat svobodně, nezměnila. Setkáme se tu se snahou zapůsobit hlavně na městskou inteligenci (učitelé, nižší státní úředníci), na kterou se původně skutečně orientovala Československá strana socialistická, jak jsme si už rozebrali v jedné z předchozích kapitol této práce. List často používá analytických komentářů, které si kladou za cíl rozumovými argumenty přimět čtenáře k volbě jednotné kandidátky. Kromě jednotlivých komentářů od různých autorů se jedná i přímo o pravidelné rubriky *Pohovořme si a Předvolební rozhovory s rozumnými lidmi*.

Zajímavé je, že ústřední orgán Československé strany socialistické (*Svobodné slovo*), která byla v dřívějších dobách jedním z hlavních odpůrců Komunistické strany, se v květnu a červnu 1948 zdá být možná ještě o trochu radikálnější v provládní agitaci než samotné *Rudé právo*. Od vydání z 25. května 1948 až do dne voleb se na každém čísle táhne přes celou hlavní stranu obrovské a dlouhé rudé razítko „*VŠICHNI VOLÍME JEDNOTNOU KANDIDÁTKU NÁRODNÍ FRONTY*“. S tím se u ostatních zkoumaných listů neseťkáme.

V případě *Rudého práva* se setkáme s jasnou orientací na lidi práce (dělníky, zemědělce). *Rudé právo*, které mělo v této době přirozeně největší finanční prostředky na své vydávání,

zas užívalo k předvolební propagandě bezkonkurenčně největší množství graficky působivých prvků v podobě fotografií, komiksů a kreslených vtipů. Jako jediné také nevycházelo pouze v černobílém provedení, ale používalo navíc ještě červené barvy.⁹¹ I díky červené barvě měly články v *Rudém právu* nejvýraznější a nejpoutavější titulky. Tato vlastnost však byla dána také velikostí titulků a celkovou snahou napsat titulek tak, aby bezprostředně upoutal i po stránce obsahové. Takovým titulkem byl například i ten, který uváděl hlavní článek první strany z 23. května 1948 „*Ženy z vypálených Lidic volají k národu: Na bílé lístky čekají vrazi našich mužů a dětí!*“ O manifestu lidických žen podporujících jednotnou kandidátku referovaly přirozeně všechny tři zkoumané listy. Ani jeden z ostatních dvou to ovšem neučinil takovým drastickým způsobem jako *Rudé právo*.

I v případě *Lidové demokracie*, deníku Československé strany socialistické se setkáme s jasnou orientací na původní cílovou skupinu, tedy na věřící, a to obzvláště katolíky. Jedním z důkazů pro toto tvrzení je fakt, že se v listu každý den objevovaly mnohem více než v ostatních dvou informace k táhnoucím se jednáním mezi zástupci katolické církve a komunistů. Mnohem více prostoru než v ostatních listech, bylo v *Lidové demokracii* věnováno také výstupu z první dohody mezi komunisty a katolickou církví z 11. června, kdy bylo ujednáno, že za přítomnosti nově zvoleného prezidenta Klementa Gottwalda a na jeho počest bude bezprostředně po tom, co tento složí prezidentskou přísahu, slouženo arcibiskupem v chrámě sv. Víta slavnostní Te Deum. Kromě těchto událostí byla orientace listu na věřící dobře patrná i z jednotlivých komentářů, které často psali sami kněží. Jen namátkou zmíníme několik z nich *Náboženská politika v našem státě, Křesťanství a socialismus, Nejsilnější je národ tehdy, je-li duchovně sjednocen*.

I když se *Lidová demokracie* držela oficiálního výkladu, ze všech třech listů byla přeci jen nejmírnější. Vycházela vždy pouze v černobílém provedení s nijak zvlášť výraznými titulky a s celkově umírněnou grafikou. Rovněž fotografií a obrázků v ní bylo asi nejméně. Také nejrůznější hesla se v ní objevovala v mnohem menší míře než u ostatních dvou. Samotné články s tematikou voleb tu nezabíraly tolik místa, protože značná část obsahu byla věnována událostem ze zahraničí, které byly často prezentovány hned na první straně. Ze zmíněného bychom ovšem neměli dojít k závěru, že *Lidová demokracie* byla v této době zaměřena nějak viditelným protikomunistickým, či protivládním způsobem. Naopak, volební

⁹¹ Výjimku zde tvoří svobodné slovo, které užívalo červené barvy v nedělním vydání.

heslo otištěné v *Lidové demokracii* 23. května 1948 hlásalo následující: „ *Národní fronta zajišťuje náboženskou svobodu a zabezpečuje hmotné potřeby církví - věřící občan volí Národní frontu.*“

6. Závěr

I když se tematika parlamentních voleb roku 1948 neobjevuje v současné odborné literatuře nějak podrobněji, zjistili jsme, že alespoň z pozice stranického tisku *Rudého práva*, *Lidové demokracie* a *Svobodného slova* byly tyto volby prezentovány jako událost zcela mimořádná a přímo historicky důležitá. Právě tyto volby byly v dobovém tisku prezentovány jako hlavní zlom, který měl manifestačně potvrdit souhlas občanů s nastolenou politickou linií. Vzhledem k nátlaku vyvíjenému na obyvatelstvo v podobě nejrůznějších způsobů zastrašování a také vzhledem k nedemokratičnosti těchto voleb z důvodů užití jednotné kandidátky a zrušení zásady tajného hlasování, byl tento souhlas ve skutečnosti vynucený a neprezentoval tak reálnou vůli občanů.

Poznali jsme, že propaganda, která této události předcházela a zčásti i ta, která po ní následovala, byla opravdu monstrózní. Parlamentní volby 1948 se tak alespoň v dobovém tisku staly opravdovou manifestací síly rodícího se totalitního režimu. Čtenáři byli odrazováni od volby bílým lístkem mnoha nejrůznějšími způsoby. Potenciální volič bílého lístku byl prezentován jako zrádce národa, který se spolčuje se sudetskými Němci ve snaze o rozbití republiky a její znovuovládnutí, stále bylo v této souvislosti připomínáno rovněž selhání spojeneckých mocností na konferenci v Mnichově z roku 1938. Kromě zastrašování byla nedílnou součástí předvolební propagandy i agitace, která vyzdvihovala z velké části iluzorní nebo přímo vymyšlená pozitiva komunistického režimu a vytvářela tak nereálný mediální obraz, v kterém všichni obyvatelé republiky radostně, oddaně a bezvýhradně stáli za politikou vlády. Rovněž se snažila nejrůznějšími způsoby obhájit, že režim v Československé republice je demokratický, k tomuto závěru docházela i při srovnání volebního systému Československé republiky s volebními systémy uplatňovanými v západních demokratických státech.

Vzhledem k tomu, že v námi zkoumané době byl už stranický tisk nekomunistických stran zcela v rukou komunistické moci, nenašli jsme větší rozdíly ve způsobu, jakým jednotlivé listy námi zkoumanou událost prezentovaly. Nejaktivnější z hlediska propagandy bylo *Rudé právo* a nejméně výrazná pak *Lidová demokracie*. I v situaci, kdy jednotlivé listy dostávaly politické směrnice, které určovaly, jak mají psát, však byly částečně patrné původní ideologické základy jednotlivých stran.

Summary

The aim of the thesis "Parliamentary elections 1948 in the Czech contemporary newspapers" is a comparison of the media image of the parliamentary elections in 1948, with the facts reported about this event in the literature of political and media history. To fulfill this aim it firstly acquaint with the event that several months before predestined the undemocratic character of these elections. This event was the communist takeover in Czechoslovakia in 1948. Based on the historical literature it also examines why the parliamentary elections which took place in June 1948, can not be considered as democratic. The use of the system of single candidate vote and the abolition of obligation to vote secretly are mentioned as the main reasons for this. The work then introduces other aspects of the elections. Also another connections, such as important events that preceded the elections, or immediately followed them, are mentioned. Overall, it finds that the scientific literature follows these elections only briefly. For a proper understanding of media content in newspapers it offers further explanation of the situation of press and the means of state censorship in the first year of the communist regime. Then it introduces the main sources for the practical part of the text: Rudé právo, Svobodné slovo and Lidová demokracie, as well as the political parties which published these newspapers. In the practical section then discusses the way of presentation of the elections in those journals, and introduces a variety of means of agitation (speeches of politicians, manifests of labourers devoted to the republic, the pre-election photo), as well as the methods of intimidation (condemning those voters who would vote against the single candidate, commemoration of the Munich conference, return of Germans to dominate the Czechoslovakia republic again), and finds out that the propaganda in the newspapers of the day appeared in very large extent, the election itself were then presented as a historical event and a major milestone achieved in confirming the political path. And so the media image of these elections is entirely different from what it is described in the literature. Further it notes that although the party newspapers had at that time an obligation to present the only official explanation, as it was presented by the Communist authorities, there are some specifics for each of the surveyed journals.

Seznam literatury:

Odborná literatura

- BEDNAŘÍK, P.: *Český tisk v letech 1945 – 1948* (on-line). Dostupný z: publication.fsv.cuni.cz/attachments/385_bednarik_1945-1948.pdf
- BEDNAŘÍK, P., CEBE, J.: *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie, roč. 53 (2008), č. 1 - 4, s. 55. Dostupný z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/389_bednarik_cebe_1948-1950.pdf
- GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994 ISBN: 80-7175 -077-8
- KAPLAN, K., TOMÁŠEK, D.: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Praha: Edice sešity ÚSD, svazek 22, 1994 ISBN 80-85270-38-2
- KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991 ISBN 80-86569-77-2
- KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993 ISBN: 8085270226
- KNAPÍK, J.: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004 ISBN 80-7277-212-0
- MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 2*, Brno: Doplněk, 2005 ISBN: 80-7239-179-8
- PROROK, V., LISA, A.: *Politologie*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003 ISBN: 80-86473-31-7

- RATAJ, J.: *KSČ a Československo I*. Praha: VŠE, 2003 ISBN 80-245-0642-4

Prameny

- *Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: Ústava československé republiky*. Dostupný z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html
- *Rudé právo*, roč. 28, č. 114 – 150
- *Lidová demokracie*, roč. 4, č. 111 – 147
- *Svobodné slovo*, roč. 4, č. 113 - 149

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1 – Svobodné slovo. 19. 5. 1948, roč. 4, č. 116, s. 1

Obrázek č. 2 – Rudé právo. 27. 5. 1948, roč. 28, č. 123, s. 5

Obrázek č. 3 – Rudé právo. 27. 5. 1948, roč. 28, č. 123, s. 1

Obrázek č. 4 – Rudé právo. 16. 5. 1948, roč. 28, č. 115, s. 2